

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
перша – польська

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

**ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОМОНІМИ І ПАРОНІМИ (НА МАТЕРІАЛІ
ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

КвРФППм.023220.01.14.00

здобувачки II курсу групи ФППм-23-1 - 13.12.2024 Ольги ТКАЧЕНКО

Підпис, дата

Керівник

 Людмила СТАНІСЛАВОВА,
канд. філ. наук, доцент

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології

 Наталія ТОРЧИНСЬКА
канд. філол. наук, доцент

Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно-педагогічний
Кафедра	слов'янської філології
Освітній рівень	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма	освітньо-професійна

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри слов'янської філології

 (Неля ПОДЛІВСЬКА)

17 жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

ТКАЧЕНКО ОЛЬЗІ МИКОЛАЇВНІ

1. Тема роботи «Фразеологічні омоніми і пароніми (на матеріалі польської та української мов)»,

затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 16 червня 2023 року, протокол № 12.

2. Термін подачі здобувачем вищої освіти завершеної роботи – грудень 2024 року.

3. Вихідні дані роботи:

Комплексний підхід до аналізу семантичних, структурних та формальних особливостей стійких словосполучень польської та української мов, що охоплені міжмовною омонімією, дає змогу проаналізувати та структурувати типи міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів; дослідження польсько-українських міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів допомагає поглибити та розширити знання про міжмовну фразеологічну омонімію і паронімію, визначає напрями подальшого вивчення аналізованої категорії мовних одиниць; порівняльний та структурно-семантичний аналіз міжмовної фразеологічної омонімії і паронімії розширює та поглиблює знання у сфері міжмовної омонімії на тлі розширення сфер міжкультурної та міжособистісної комунікації й дає можливість подивитися на це явище ширше, що зумовлює актуальність теми кваліфікаційної роботи

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань):

– розглянути теоретичні засади дослідження міжмовних омонімів, міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів;

– визначити структурно-граматичні типи міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів;

– визначити, якими є міжмовні фразеологічні омоніми і пароніми за часом утворення (давні, новітні);

– проаналізувати, якими є формальні розбіжності між фразеологічними омонімами і паронімами польської та української мов;

– визначити семантичні розбіжності між міжмовними фразеологічними омонімами і паронімами;

– виявити, у яких фразеологізмах-омонімах розходження в семантиці зумовлене передусім значенням окремих компонентів, а в яких – загальним змістом фразеологізмів.

5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	HEMAC		

7. Дата видачі завдання – 19 жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
№ з/ч	Найменування етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень-жовтень 2023 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень-листопад 2023 року	
4.	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2023 – березень 2024 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації в збірнику наукових праць та участі в конференціях	Жовтень 2023 року – листопад 2024 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Квітень – червень 2024 року	
7.	Написання третього розділу кваліфікаційної роботи	Серпень – жовтень 2024 року	
9.	Написання «чорнового варіанту» дипломної роботи	До листопада 2024 року	
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	25 листопада 2024 року	
11.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
12.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру і її захист	Грудень 2024 року	

Магістрант

Ольга ТКАЧЕНКО

Керівник роботи

Людмила СТАНІСЛАВОВА

Анотація

Тема роботи: «Фразеологічні омоніми і пароніми (на матеріалі польської та української мов)»

Автор – **Ольга ТКАЧЕНКО**

Науковий керівник – **Людмила СТАНІСЛАВОВА**

Обсяг кваліфікаційної роботи – 85 сторінок, із них 75 сторінок основного тексту.

Робота містить 86 джерел посилань (зокрема 41 – польською мовою).

Ключові слова: омоніми, міжмовна омонімія, міжмовні пароніми, міжмовні полісеми, «фальшиві друзі перекладача», споріднені мови, семантика.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню фразеологічної міжмовної омонімії і паронімії, тобто явищ, коли в різних мовах є фразеологічні одиниці, що звучать однаково чи подібно, але мають різні значення. Такий вид омонімії виникає внаслідок історичних контактів між мовами або внаслідок збігів.

Водночас у роботі розглядаються різні типи міжмовної фразеологічної омонімії і паронімії, які репрезентують польську та українську мови. Виокремлюються подібні та відмінні структурно-граматичні типи міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів, випадки повної і часткової омонімії. Повна омонімія – це коли міжмовні фразеологічні одиниці повністю розходяться у семантиці, неповна або часткова – коли у семантиці розходяться частково, лише у певних значеннях.

Також у роботі розглядаються структурно-граматичні типи міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів, групи лексем, продуктивні для їх творення, групи міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів за часом утворення (давні, новітні), формальні та семантичні розбіжності аналізованих мовних одиниць. Крім того, у роботі розглянуто випадки міжмовної фразеологічної омонімії, яка виникає внаслідок запозичення з інших мов, тоді фразеологізми-омоніми мають однакове чи подібне звучання в польській і в українській мовах, наприклад, *alfa i omega/альфа і омега*.

Проаналізувавши мовний матеріал, можемо зробити висновок, що міжмовна фразеологічна омонімія і паронімія – явище багатостороннє, складне і водночас цікаве для вивчення. Вона по-різному впливає на перебіг комунікації між носіями різних мов: з одного боку, може стати перешкодою в ситуації міжкультурної комунікації, коли причинами непорозумінь стають слова, вирази, подібні до рідної мови, але з іншим значенням, наприклад, фразеологізм *ciężka ręka* у польській мові має значення не лише «важка рука», а й «сувора диктаторська влада» та «відсутність справності у чомусь»; з іншого боку, наявність мовних одиниць омонімічного і паронімічного типу поживляє інтерес до більш поглибленого вивчення мов, збагачує словниковий запас.

Автор

 13.12.2024.

підпис автора і дата подання роботи до захисту

Ольга ТКАЧЕНКО

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Теоретичні засади дослідження міжмовних омонімів і паронімів.....	11
1. 1. Визначення поняття «міжмовна омонімія» та «міжмовна фразеологічна омонімія та паронімія».....	11
1. 2. Дослідження фразеологічних міжмовних омонімів та паронімів українськими та польськими науковцями.....	20
2. Структурні та семантичні особливості фразеологічних міжмовних омонімів та паронімів польської та української мов.....	32
2. 1. Структурно-граматичні типи міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов.....	32
2. 2. Продуктивні для творення міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів польської та української мов групи лексем.....	40
2. 3. Типи формальних розбіжностей між міжмовними фразеологічними омонімами та паронімами польської та української мов.....	49
2. 4. Типи семантичних розбіжностей між міжмовними фразеологічними омонімами та паронімами польської та української мов.....	52
Висновки.....	77
Перелік джерел посилання.....	81

ВСТУП

Розвиток та активізація міждержавних економічних, культурних, наукових і освітніх зв'язків, постійне прискорення науково-технічного прогресу активізували інформаційно-комунікаційні процеси, що зумовило зростання потреби у вивченні іноземних мов, у перекладах наукових робіт та творів художньої літератури, а разом з тим – пришвидшення розвитку лінгвістики і високий інтерес до міжмовної омонімії, зокрема фразеологічної. Адже явище міжмовної омонімії досить поширене і може викликати труднощі під час вивчення іноземних мов як у тих, хто лише починає вивчати мову, так і у більш досвідчених мовців.

Проблема міжмовної омонімії здавна привертає увагу дослідників, постійно перебуває в полі зору науковців, тоді як міжмовна фразеологічна омонімія та паронімія вивчалась лише епізодично, проте зараз дедалі частіше стає предметом досліджень.

Серед міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів польської та української мов є мовні одиниці цілком відмінні за значенням і з частковим збігом значення, з несиметричною кількістю значень для польських і українських фразеологізмів, з розбіжністю у лексичному складі, кількості варіантів та ін.

Фразеологія формувалася протягом багатьох століть, акумулюючи в собі життєвий досвід народу. У фразеологізмах найбільшою мірою виявляється національна специфіка мови, вони становлять найбільш образну частину її лексики [35, с. 19]. Фразеологічний склад кожної мови відбиває тенденції історико-культурного розвитку народу, його традиції, вірування, національне світобачення. Українська та польська мови походять з праїндоевропейської, праслов'янської, тобто мають спільне джерело. Логічно, що за таких умов є багато спільного у мовній та культурній спадщині, зокрема й у фразеології.

Міжмовна омонімія як явище є активним об'єктом вивчення ще з кінця XVIII ст., а саме з 1788 р., коли світ побачила одна з перших праць, присвячених

проблемі міжмовних лексичних відповідників – омонімів – у німецькій та французькій мовах. Різноманітним дослідженням явища омонімії свої розвідки присвятили такі провідні європейські лінгвісти, як Р. Лібіх, Ж. Жильєрон, А. Мейєр-Любке, Ш. Баллі, Л. Булаховський, О. Потебня та ін.[39, с. 1]. Українську школу дослідників міжмовної омонімії у близькоспоріднених мовах представляють Л. Авксентьєв [2,3], В. Акуленко [4], М. Алефіренко [5], О. Паламарчук [27, 28], В. Русанівський [32], міжмовну фразеологічну омонімію та паронімію польської та української мов досліджували, зокрема, А. Аскерова [6], М. Абузарова [1], І. Кононенко [22, 23, 61, 62], Г. Чуба [45], S. Vaba [46], J. Liberek [68], W. Chlebda [52, 53], W. Sosnowski [75] та ін.

Міжмовна омонімія – лінгвістичне явище, що активно вивчається в теоретичному та практичному аспектах уже понад століття, але ряд питань досі залишається невирішеним, як, наприклад, сам термін на його позначення. Фахівці вказують, що у наукових роботах на позначення назв повної чи часткової формальної подібності слів різних мов при їх семантичній відмінності використовують різні терміни: «фальшиві друзі перекладача», оманливі міжмовні подібності, міжмовні омоніми, міжмовні пароніми, міжмовні синоніми, міжмовні полісеми, помилкові або неповні лексичні паралелі, , фальшиві еквіваленти, псевдоінтернаціоналізми та ін. [40, с. 123]. Той факт, що важко знайти термін, який би охопив усі вияви описуваного ним явища, свідчить про його складність та необхідність пошуку таких підходів в його інтерпретації, які б допомогли уникнути неоднозначності [45, с. 90]. Крім того, явище міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії польської та української мов вивчалось науковцями фрагментарно, що і зумовлює **актуальність** теми кваліфікаційної роботи.

Метою нашого дослідження є розгляд міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії на прикладі польської та української мов.

Для досягнення мети треба вирішити такі **завдання**:

– розглянути теоретичні засади дослідження міжмовних омонімів, міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів;

– визначити структурно-граматичні типи міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів;

– визначити, якими є міжмовні фразеологічні омоніми і пароніми за часом утворення (давні, новітні);

– проаналізувати, якими є формальні розбіжності між фразеологічними омонімами і паронімами польської та української мов;

– визначити семантичні розбіжності між міжмовними фразеологічними омонімами і паронімами;

– виявити, у яких фразеологізмах-омонімах розходження в семантиці зумовлене передусім значенням окремих компонентів, а в яких – загальним змістом фразеологізмів.

Об’єктом дослідження є явище міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії.

Предметом дослідження є фразеологічні міжмовні омоніми та пароніми польської та української мов.

Основні методи дослідження:

– теоретичний аналіз (узагальнення теоретичних відомостей про поняття міжмовні омоніми, міжмовні фразеологічні омоніми ті пароніми);

– теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про поняття міжмовні омоніми, міжмовні фразеологічні омоніми ті пароніми);

– структурний метод (виокремлення та розподіл по групах структурно-граматичних типів фразеологічних міжмовних омонімів та паронімів польської та української мов і продуктивних для творення фразеологізмів-омонімів лексем);

– метод порівняльного аналізу (для співставлення семантичних та формальних розбіжностей між фразеологічними омонімами і паронімами польської та української мов);

– описовий метод (опис семантичних особливостей вибраних міжмовних фразеологічних омонімів польської та української мов);

– метод кількісних підрахунків.

Джерельною базою для дослідження стали українсько-польські та польсько-українські словники: Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів. Кононенко І., Співак О. За ред. Кононенко І. Київ : Вища школа, 2008. 343с. [23], Wielki polsko-ukraiński słownik frazeologiczny z indeksem. Koноnenko I. Warszawa, 2023. 732с. [79], Словник фразеологізмів української мови. Укл. В. Білоноженко, та ін. Відп. ред. В. Винник. Київ : Наукова думка, 2003. 788с. [34], Фразеологічний словник української мови. Укл. В. Білоноженко та ін., т.1-2. Київ : Наукова думка, 1993. 980с. [42], Фразеологічний словник української мови. В. Ужченко, Д. Ужченко. Київ : Освіта, 1998. 224с., [43] Słownik języka polskiego. URL: <https://sjp.pwn.pl/> [64], Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami. URL: <https://sjp.pwn.pl/oferta/haslo/Wielki-slownik-frazeologiczny-PWN-z-przyslowiami;5724366.html> [79].

Наукова новизна роботи полягає в тому, що проведено комплексний самостійний аналіз структурно-семантичних особливостей міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів польської та української мов; системно розглянуто питання польсько-української міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії. Отримані результати науково обґрунтовані, підтверджені кількісними даними.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження зумовлює можливість розширити та поглибити знання про міжмовні фразеологічні омоніми та пароніми польської та української мов, а також у визначенні подальших шляхів вивчення цієї категорії мовних одиниць. У дослідженні систематизовано структурно-граматичні типи фразеологічних міжмовних омонімів та паронімів польської та української мов; проаналізовано основні типи формальних розбіжностей, які призводять до появи варіативності у вживанні фразеологічних омонімів та паронімів; здійснено порівняльний аналіз семантичних розбіжностей на рівні повної та часткової омонімії; визначено продуктивні для творення фразеологізмів-омонімів групи лексем. Результати кваліфікаційної роботи є свого роду внеском у розроблення теоретичних питань порівняльного мовознавства.

Практичне значення роботи полягає в використанні її результатів у майбутніх дослідженнях явищ міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії польської та української мов, під час навчання польської та української мов, у теоретичних та практичних курсах із «Сучасної польської мови», «Практичного курсу польської мови», «Методики викладання польської мови», «Української і польської фразеології», у перекладацькій діяльності.

Апробація: результати дослідження представлено й обговорено на засіданнях кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету; на конференціях різного рівня: II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 21–22 березня 2024 року); Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 24 травня 2024 року).

Публікації: «Структурні типи фразеологічних омонімів польської та української мов» (Збірник наукових праць №15. Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика. Хмельницький, 2024. с. 330–335). «Продуктивні для творення міжмовних фразеологічних омонімів польської та української мов групи лексем» (Збірник наукових праць №16. Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика. Хмельницький, 2024. Подано до друку).

Структура. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку джерел посилання (86 позицій).

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ І ПАРОНІМІВ

1.1. Визначення поняття «міжмовна омонімія» та «міжмовна фразеологічна омонімія та паронімія»

Міжмовна омонімія – це неоднозначне лінгвістичне поняття, що відрізняється варіативністю підходів та пояснень. Це явище, хоч і досліджується понад століття (з часу виходу у 1788 р. однієї з перших праць, присвячених проблемі міжмовних омонімів у французькій та німецькій мовах, з'явилося багато досліджень провідних європейських лінгвістів) як в теоретичному, так і в практичному аспектах, проте багато питань досі залишаються невирішеними. О. Потебня [30, с. 33] заперечував наявність полісемії за наявності більше ніж одного значення слова: «Ми вважаємо багатозначність поняттям хибним: де два значення, там два слова» [30, с. 33].

На початку ХХ ст. створена омонімічна теорія Ж. Жильєрона, згідно з якою існують так звана «терпима омонімія» та «омонімія нестерпна». Французький мовознавець характеризує «терпиму омонімію» як дозволена мовою, вона не стоїть на перешкоді порозумінню, сприяє компактності мови, а «нестерпну омонімію» – як таку, якої варто позбуватися, щоб уникнути непорозумінь [19, с. 159]. Відтоді думки дослідників поляризувались: Р. Бріджес, наприклад, вважав, що мова, в якій існує багато омонімів, не може бути зручною для мовлення, а тим більше для наукового вжитку, О. Реформатський стверджував, що «омоніми – це прикре непорозуміння», на подібних позиціях стоять і українські науковці Ю. Карпенко [18, с. 53]. Нейтрально трактують омонімію представники Празької школи, так Б. Трнка вважає її «суттєвим фактором у розвитку фонологічної системи мови». Та незаперечним, з погляду переважної більшості науковців, є факт, що у системі рідної мови явище омонімії залишається майже непомітним для загалу, оскільки суттєво не впливає на порозуміння між людьми. Виходячи з цього, омонімію

варто вивчати у системі двох або декількох мов, особливо, близькоспоріднених. І тут відразу виникає проблема дефініції, бо погляди лінгвістів на це питання – полярні. Лінгвістичний статус міжмовної омонімії досі не сформульований [19, с. 275].

Візьмімо хоча б сам термін «міжмовні омоніми» та його обсяг. Фахівці вказують, що у наукових роботах на позначення назв повної чи часткової формальної подібності слів різних мов при їх семантичній відмінності використовують різні терміни: *«фальшиві друзі перекладача»*, *оманливі міжмовні подібності*, *міжмовні омоніми*, *міжмовні пароніми*, *міжмовні синоніми*, *міжмовні полісеми*, *помилкові або неповні лексичні паралелі*, *фальшиві еквіваленти*, *псевдоінтернаціоналізми* та ін. [40, с. 123]. Французькі лінгвісти М. Кеслер та Ж. Дерокіні у 1928 році вперше використали термін «*faux amis du traducteur*» (*«невірні друзі перекладача»*) у своєму дослідженні подібних міжмовних явищ на основі французько-англійських та англійсько-французьких паралелей під назвою «*Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais*» [60, с. 16]. Цей термін нині широко використовується мовознавцями. М. Кеслер та Ж. Дерокіні класифікували *«невірних друзів»* на два типи:

- 1) «повністю фальшиві», тобто зі схожою орфографією і різною семантикою;
- 2) «частково фальшиві» – зі схожою орфографією і схожою семантикою [60, с. 235].

Через відсутність серед мовознавців спільної думки щодо назви досліджуваного явища, виникла значна кількість термінів для називання цієї мовної категорії. В наукових працях зустрічаємо назви: *«фальшиві аналоги»*, *«міжмовні омоніми»*, *«діалексеми»*, *«псевдоеквіваленти»* та ін. Серед українських мовознавців найчастіше вживається термін *«міжмовні омоніми»* або *«фальшиві друзі перекладача»*. Термін *«міжмовні омоніми»* відстоює український мовознавець М. Кочерган. Обстоюючи назву «Словника російсько-українських міжмовних омонімів», науковець стверджує, що «у мові білінгва або полілінгва різномовні слова, які збігаються за формою, але відрізняються за

змістом, здобувають однаковий статус, як і внутрішньомовні омоніми» [25, с. 393]. Учений визнає наявність міжмовної омонімії, якщо йдеться про споріднені мови, причому диференціює ситуації в близькоспоріднених мовах та у мовах більш віддалених [19, с. 161]. М. Кочерган, проторував шлях для досліджень у царині типологічного аналізу споріднених мов, коли уклав першу лексикографічну працю контрастивного плану.

Харківський учений-мовознавець В. Дубічинський, аналізуючи такі терміни, як міжмовні пароніми, псевдоінтернаціональна лексика, міжмовні синоніми, доходить висновку, що «найбільш адекватним терміном на позначення формально схожих, але семантично розбіжних лексем є термін «хибні лексичні паралелі» [17, с. 118].

Найчастіше міжмовні омоніми називають «фальшивими друзями перекладача», але таку назву складно назвати терміном. Це образна назва явища, яка об'єднує всі можливі типи співвідношень лексичних одиниць порівнюваних мов. Ці співвідношення здатні викликати інтерференційні порушення внаслідок фальшивих асоціацій між собою. Найприйнятнішим терміном більшість мовознавців вважає «*міжмовні омоніми*». Проте грузинська мовознавиця С. Хуцишвілі зазначає, що необхідно вибудувати струнку таксономію всіх міжмовних відповідностей омонімічного характеру для того, щоб уникнути плутанини в термінах і поняттях. Лінгвістка вважає, що необхідно відмежовувати міжмовну омонімію від схожих явищ (міжмовної паронімії та міжмовної квазісинонімії) й описати критерії їх розмежування.

Й. Влчек [14], чеський мовознавець, що проаналізував велику кількість чеської та російської лексики, також відзначає проблему дефініції явища, яке, на його думку, є найвищим явищем лексичної інтерференції (взаємопроникнення мовних елементів як наслідок контактування мов). Науковець розглядає омоніми як слова, що однаково звучать, але мають різне значення на прикладі російської та чеської мов. Він зауважує, що термін «*міжмовні омоніми*» – неточний, оскільки слова в різних мовах майже ніколи не тотожні фонетично, можуть бути

різні наголошування, тривалість звуків, вимова та ін., тому надає перевагу визначенню «*так звана міжмовна омонімія*» [14].

Вивчення міжмовної омонімії споріднених мов, у нашому випадку слов'янських, є дуже важливим. Згідно з думкою Е. Балаликіної, історичний підхід до вивчення співзвучних слів слов'янського походження допомагає об'єднувати міжмовні омоніми у певні групи, полегшує процес їх семантизації. Варто також звернути увагу на дослідження мовознавиці про так звану «*віддзеркалену омонімію*», явище, коли слова стали омонімічними через омонімічність похідних основ.

Польська лінгвістка П. Стасинська, яка досліджувала типи семантичних відносин російсько-польських омонімів, також застосовує термін «*міжмовна омонімія*». Зібрані та проаналізовані дослідницею матеріали дають підстави зробити висновки про те, що «однорідні з генетичного погляду слова настільки своєрідно функціонують у кожній мові, що це не дозволяє говорити про їх семантичну єдність» [78, с. 263].

З. Гросбарт, ще один польський мовознавець, який детально проаналізував термінологію, що вживається для називання досліджуваного нами явища, у розвідці «*Problem mylących podobieństw międzyjęzykowych. Próba definicji i poszukiwania terminologiczne*», вважає найбільш відповідним термін «*міжмовна гетерофімія*» як «*błędne użycie jednostki jednego języka podobnej pod względem formy (wymowy lub pisowni) do jednostki innego języka, mającej znaczenie odmienne*» [57, с. 201]. Крім того, науковець у цій же статті доводить, що авторство терміну «міжмовні омоніми» належить українському поету та перекладачу М. Рильському: «*Druga propozycja wiąże się z nazwiskiem wybitnego poety i znakomitego tłumacza Maksyma Rylskiego. Jego homonimy międzyjęzykowe (міжмовні омоніми...) uzyskały rangę terminu i występują w naukowej literaturze radzieckiej, zwłaszcza ukraińskiej, polskiej, czeskiej, a zapewne i w innych. Nie ma więc racji Walerij Akulenko pisząc, że termin ten napotyamy tylko «z rzadka»*» [57, с. 201].

Однією з цікавих, на погляд польського мовознавця М. Каліша [59], є пропозиція К. Воян, яка запровадила поділ на: а) *міжмовну внутрішню омонімію (внутрішньомовну)*, б) *міжмовну зовнішню омонімію (зовнішньомовну)*, с) *міжмовну омонімію семантичну*. *Міжмовна омонімія внутрішня* передбачає існування ідентичної чи майже ідентичної фонетичної чи графічної форми лексем у щонайменше двох мовах; повинні вони бути омонімами також у межах власних мовних систем. *Міжмовна зовнішньомовна омонімія* також передбачає існування ідентичної або майже ідентичної фонетичної чи графічної форми щонайменше у двох мовах, проте не передбачає обов'язковості омонімії у власних мовних системах. Тому це явище досить часто порівнюється з феноменом *фальшивих приятелів*. *Міжмовна семантична омонімія*, на думку К. Воян, є свого роду додатком до міжмовної зовнішньої омонімії, при цьому не передбачає ідентичної фонетичної чи графічної форми, натомість передбачає подібність знаків у виразах та близьку схожість значень, що саме по собі не вписується у визначення омонімії як такої. Цю проблему науковиця вирішила трохи пізніше у своїй дисертації «*Wspolnota homonimiki języków europejskich (na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego)*» [80], давши явищу назву «*міжмовна синосемія*» (*synosemia międzyjęzykowa*) [59, с. 87–88].

Українська мовознавиця І. Кононенко, яка присвятила порівняльному аналізу польської та української мов ряд досліджень (Контрастивна граматики української та польської мов (2006, 2010pp.), Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів (2008р.) [23], Słownik tematyczny ukraińsko-polski (2010р.), Українська та польська мови: контрактивне дослідження (2012 р.) [22]), вживає термін «*міжмовні омоніми*», зауважуючи, що їх іще часто називають «*фальшивими друзями перекладача*», і визначає як однакові за звучанням, але відмінні (або частково відмінні) за лексичним значенням та вживанням слова двох мов, а міжмовні пароніми – як такі, що мають близьку фонетико-морфологічну форму і не збігаються за значенням [23, с. 6].

У міжнародних мовознавчих дослідженнях можемо зустріти різні терміни для позначення міжмовної омонімії:

– англійською: misleading words (of foreign origin), false friends (of a translator/slavist), deceptive words, false cognates, deceptive cognates; interlinguistik lexykal homonymy;

– французькою: faux amis, trahenards, epines, pieges, trahisons [77, с. 19];

– німецькою: falsche Freunde (des Übersetzers), [54, с. 21], Faux Amis, irrenführende Fremdwörter [58, с. 85], Inter-Homonyme, zwischensprachliche Homonyme, interlinguale Paronyme, lexikalische Scheinidentitäten;

– польською: fałszywi przyjaciele (tłumacza/sławisty), zwodnicze słowa, zdradliwe słowa/wyrazy [54, с. 21] o podobnym brzmieniu a odmiennym znaczeniu, homonimy międzyjęzykowe (homonimia międzyjęzyczna), ekwiwalenty pozorne, mylące podobieństwa międzyjęzykowe, złudne odpowiedniki, odpowiedniki pozorne, aproksymaty, aproksymatyzy, tautonimy [26, с. 163-164], fałsiekwivalenty międzyjęzykowe, pułapki leksykalne, relacje mylących podobieństw międzyjęzykowych, heterosemia międzyjęzykowa, paronimia międzyjęzykowa, polisemia międzyjęzykowa, analogia międzyjęzykowa, fałszywe paralele leksykalne, homonimy dwujęzyczne, homonimy międzylingwistyczne, mylące kognaty [57, с. 29], така кількість назв є результатом накладання в польській мові різних, але традиційних способів називання таких ідентифікацій;

– українською: фальшиві друзі (перекладача), фальшиві еквіваленти, міжмовні омоніми, паралекси, аналогізми [57, с. 200], псевдоінтерлінгвістичність [69, с. 57].

Польська мовознавиця М. Маєвська вважає, що не всі терміни заслуговують називатися термінами. Назви «уявні еквіваленти», «явні еквіваленти» (з англійської мови), «фальшиві друзі перекладача», «явні еквіваленти» (з французької мови), «тавтоніми» (з німецької мови), «наближення» (з болгарської мови), «зрадливі слова» (з чеської мови), «складні слова» (зі словацької мови), «міжмовні омоніми» (з української та польської мови), на погляд дослідниці, не виникли в результаті наукового порівняння та опису лексичних ресурсів різних мов, а з'явилися як назва певного типу перекладацьких труднощів.

Той факт, що важко знайти термін, який би охопив усі вияви описуваного ним явища, свідчить про його складність та необхідність пошуку таких підходів в його інтерпретації, які б допомогли уникнути неоднозначності [45, с. 90].

У сучасному мовознавстві багато уваги приділяється вивченню та перекладу фразеологізмів, адже саме вони відбивають тенденції історико-культурного розвитку народу, його традиції, вірування, національне світобачення [79, с. 6]. Адекватне розуміння та використання у мовленні фразеологічних одиниць дозволяє краще відчувати мову, що вивчається, допомагає порозумітись під час спілкування з іноземцями. Проте існування міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів перешкоджає сприйняттю іноземної мови і може призводити до виникнення перекладацьких проблем.

Проблема *«фальшивих друзів перекладача»*, *«невірних друзів перекладача»*, *«псевдоеквівалентів»* та ін. серед фразеологізмів набуває все більшої актуальності, адже досі залишається маловивченою. Саме тому останнім часом мовознавці все частіше займаються дослідженням цього питання: виділяють в окрему групу фразеологічні омоніми та пароніми, пропонують їх класифікації, роблять спроби пояснити причини їх виникнення та знайти способи уникнення помилок під час перекладів. На відміну від *«фальшивих друзів перекладача»* в лексиці, які добре досліджені та проаналізовані в багатьох лінгвістичних дослідженнях, фразеологічним міжмовним омонімам та паронімам у науковій літературі приділено мало уваги. До того ж псевдоеквіваленти серед фразеологізмів виникають на рівні поєднання слів, при цьому головною причиною їх виникнення є різниця між буквальним та фразеологічним перекладом.

У цій сфері дослідження проводили Д. Добровольський та Е. Піїрайнен [56], Ю. Долгополов [83] та ін. Німецькі дослідники Б. Вотяк та Г. Бургер у своїх працях визначають *«фальшивих друзів»* серед фразеологічних одиниць як *«висловлення в двох мовах, які схожі формально або є ідентичними (тобто це вислови, які мають аналогічну морфосинтаксичну структуру і складаються з*

ідентичних або схожих компонентів, але проявляють значні відмінності в актуальному значенні)» [82, с. 120].

Ю. Долгополов зауважує, що існує багато ідіом, що подібні за формою або образністю, проте не мають нічого спільного у значенні. На погляд дослідника, фразеологічні одиниці такого типу не є взаємозамінними у певних мовленнєвих ситуаціях. В окремий клас тут виділено «невірних друзів», які «функціонують як псевдоантоніми, маючи різні значення, хоча при цьому є синонімами». У роботі дослідника йдеться про два типи фразеологічних «невірних друзів»: внутрішньомовні пароніми або псевдоантоніми. Така класифікація базується на формальному принципі та обмежується вивченням внутрішньомовних фразеологічних псевдоеквівалентів.

У дослідженні Д. Добровольського та Е. Пірайнена «фальшиві друзі» серед фразеологічних одиниць трактуються з когнітивної позиції [56]. Вони визначають згадане вище поняття як «два чи більше висловів, які викликають практично схожі чи ідентичні уявні образи, але мають значні відмінності в актуальному значенні». Крім того, мовознавці класифікують «фальшивих приятелів», керуючись різними видами мотивації ідіом, у відповідності до чого виділяють три основні класи «фальшивих приятелів»:

- «фальшиві приятелі», основою яких є різні концептуальні метафори;
- «фальшиві друзі», що базуються на різному об'ємі образів;
- «фальшиві друзі», що базуються на одному компоненті.

У дослідженні згаданих вище лінгвістів як приклад розглядаються німецький фразеологізм «*in der Keller gehen*» (йти у підвал) та голландський «*naar de kelder gaan*» (йти у підвал). У першому випадку підвал, який позначає нижню частину будинку, проєктується на певну шкалу, в якій «більше» має значення йти вгору, а «менше» – йти вниз, падати. Таким чином, німецька і голландська ідіоми базуються на двох концептуально різних метафорах: прямувати вниз, зменшуватись, ставати гіршим у чомусь [56].

Г. Гізатова класифікує псевдоеквіваленти за формальним принципом: внутрішньомовні (повністю співпадають по формі, але мають абсолютно різні

значення) та міжмовні (мають однаковий образ та форму, але різняться в значенні). Мовознавиця також виділяє омоніми та пароніми, останні поділяє на повні (мають однаковий образ та значення, але різну структурно-морфологічну систему) та часткові (мають однакову структуру та образність, два та більше значень, проте до появи «фальшивого приятеля» приводить лише одне). Ця класифікація виділяє не лише класи міжмовних фразеологічних омонімів, а й внутрішньомовних, тому вона є більш вигідною порівняно з деякими іншими, адже неправильне трактування та сприйняття мовних одиниць такого типу може призвести до некоректного вибору варіанта під час перекладу.

I. Кононенко вважає «міжмовними фразеологічними омонімами (паронімами) одиниці, які мають подібність звучання, наповненості лексичними компонентами, наближеність граматичної структури при повному або частковому розходженні семантики» [22, с. 318].

В. Сосновський, польський мовознавець у роботі «*Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej polskiej i ukraińskiej*» зауважує, що, на відміну від лексичних омонімів, фразеологічні омоніми досліджені мало. Науковець зауважує, що про декілька випадків фразеологічної внутрішньомовної омонімії згадує Д. Баттлер в публікації «*Polski dowcip językowy*» [50] та визначає фразеологічні омоніми як «*formalną zbieżność dwóch związków wyrazowych – jednostki stałej i luźnego, doraźnego połączenia, lub dwu frazeologizmów utworzonych niezależnie od siebie w różnych dziedzinach słownictwa*» [75, с. 62]. В. Сосновський вважає, що навіть невелика кількість прикладів, представлених авторкою, дозволяє зробити висновок, що явище дуже цікаве, проте все ще мало вивчене. Дослідник вказує на те, що, не зважаючи на термінологічні розбіжності, окремі автори досліджують сутність одного і того ж явища. Сам лінгвіст обмежується використанням двох термінів: «міжмовні омоніми» та «фальшиві друзі перекладача».

Отже, проаналізувавши всі спроби науковців систематизувати різні види «фальшивих приятелів перекладача» серед фразеологізмів, можемо зробити висновок, що в переважній своїй більшості вони мають суб'єктивний характер,

адже сприйняття ідіом залежить як від компетентності мовця, так і від контексту, в якому вони зустрічаються.

1. 2. Дослідження фразеологічних міжмовних омонімів та паронімів українськими та польськими науковцями

У сучасному мовознавстві чимало наукових напрямків займається вивченням та узагальненням здобутків, досягнутих на кожному етапі дослідження міжмовної комунікації. Це і контрастивна лінгвістика, і теорія міжмовних контактів, і методика викладання іноземних мов, і теорія перекладу. Предметом досліджень кожного з напрямків є міжмовна фразеологічна омонімія та паронімія. Контрастивна лінгвістика зосереджується на порівнянні та типологізації міжмовних еквівалентів у споріднених чи неспоріднених мовах. Теорія міжмовних контактів розглядає труднощі, що з'являються у білінгвізмі та полілінгвізмі. Методика викладання іноземних мов концентрується на міжмовній фразеологічній омонімії та паронімії як на одному з джерел міжмовної інтерференції, що може призводити до помилкових аналогій. Теорія перекладу, в першу чергу, звертає увагу на шляхи подолання інтерференційних помилок, які можуть виникати за умов формальної подібності мовних одиниць при розбіжності семантичній (повній чи частковій). Тобто, кожна галузь розглядає міжмовну фразеологічну омонімію та паронімію під різним кутом.

Як зазначалося вище, явище міжмовної омонімії досліджувалось багатьма лінгвістами, проте власне міжмовна фразеологічна омонімія та паронімія польської та української мов розглядалась лише епізодично. Так, згадку про фразеологічні міжмовні омоніми зустрічаємо в публікації «Polski dowcip językowy» Д. Баттлер [50], у якій авторка, зокрема, дає визначення фразеологічних омонімів (див. вище). І хоча прикладів міжмовних фразеологічних омонімів небагато, проте, на думку В. Сосновського, польського мовознавця, навіть вони дають підставу вважати явище міжмовної фразеологічної омонімії цікавим та перспективним для вивчення [75, с. 62].

Дослідження над омонімією проводились переважно на лексичному матеріалі, хоча саме явище, як підкреслюють окремі дослідники, зокрема К. Воян [80], стосується питань, пов'язаних з морфологією (словотвір, флексія), лексикологією, фразеологією, синтаксисом та дослідженням контексту [59, с. 87–88]. К. Воян, яка виділа *міжмовну внутрішню омонімію (внутрішньомовну), міжмовну зовнішню омонімію (зовнішньомовну), міжмовну семантичну омонімію* (про це вже згадувалось у роботі, с. 15), вважає, що *міжмовна семантична омонімія* є свого роду додатком до міжмовної зовнішньої омонімії, при цьому не передбачає ідентичної фонетичної чи графічної форми, натомість передбачає подібність знаків у виразах та близьку схожість значень [81].

Видатний польський знавець фразеологізмів С. Скорупка вважав, що *«frazeologia to, po pierwsze nauka o związkach wyrazowych danego języka, a po drugie – ogół związków wyrazowych występujących w danym języku»* [74, с. 220–221]. Зокрема, він є автором «Słownika frazeologicznego języka polskiego. 1967». Проте ми не знаходимо у дослідженнях автора розгляду конкретно питань міжмовної фразеологічної омонімії.

А. Левіцкі, ще один польський мовознавець, дослідник фразеологізмів, широко підходить до вивчення питання. В одній зі своїх праць дослідник підкреслює, що в описі фразеологізмів істотними є не лише відношення між формою та змістом визначення словникової форми готових одиниць, а й контрастивний підхід при порівнянні двох мовних систем (звичайно, йдеться про переклади) [65, с. 14]. За синтаксичним критерієм А.М. Левицький поділяє фразеологізми на [66, с. 6]: фрази, тобто сполуки, пристосовані до функції висловлювання чи речення; фрази, тобто сполуки, пристосовані до функції присудка, іменникові словосполучення, тобто фразеологічні сполуки, пристосовані до функцій підмета, доповнення та присудка; Фразеологічні вказівники, тобто сполуки, що з'єднують компоненти речень, коментують їх зміст, але не виконують жодних функцій.

Науковий доробок В. Хлебди вражаючий та складається з понад трьохсот праць, присвячених фразеології та фразеографії, лексикології, теорії та практиці

перекладу, ономастиці, соціолінгвістиці та ін. Мовознавець був близький до поглядів А. Богуславського, вважаючи, що фрази створюють набір генетично, структурно, семантично, прагматично і дуже стилістично різноманітний, але зосереджені на спільній для всіх елементів набору меті – що хоче сказати надавач мовлення. Свою увагу дослідник концентрує на так та званій специфічній для розуміння фразеології надавача. *«Ponieważ pojęcie „nadawcy” implikuje istnienie „odbiorcy”, a komunikacja między nimi musi zachodzić w określonym układzie sytuacyjnym, zatem frazematyka zajmuje się takim frazeologicznym paradygmatem badawczym, którego centrum tworzy człowiek zwracający się do kogoś w jakiejś sytuacji, z pewną intencją i w określonym celu»* [52, с. 57–58]. Мовознавець підкреслює, що спосіб функціонування фразем залежить від надавача, отримувача, адресата і внутрішнього оглядача. При цьому варто звертати увагу на цілі та комунікаційні наміри, які можуть змінити сенс сталих сполучень. Форма фраземи несе у собі різні види значень, як цілісні (символічні, фразеологічні), так і залежні від контексту та ситуації мовлення [53, с. 178–206]. Поняття фраземи функціонує, на погляд науковця, збоку від класичного визначення фразеологізму та, на наш погляд, найбільше співвідноситься з проблемами міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії.

С. Бомба розвивав концепцію С. Скорупки. У своїх наукових дослідженнях у першу чергу концентрував увагу на проблемах нормативності та інноваційності в текстах різних типів та стилів. Норму визначав як *«zbiór zaaprobowanych przez daną społeczność językową frazeologizmów oraz regul określających sposób realizacji ich tożsamości w tekstach»* [46, с. 5.]. Додатково мовознавець називає п'ять основних правил використання фразеологізмів: стабільність формальної структури, стабільність семантичної структури, стабільність лексикального контексту, принцип семантичного і лексикального контексту фразеологізму і принцип поміркованості в насиченні повідомлення фразеологізмами. Ці постулати науковця напряму пов'язані з питаннями, які виникають, коли дослідження стосуються саме міжмовних фразеологічних омонімів.

Найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговує робота В. Сосновського «*Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej polskiej i ukraińskiej*», у якій науковець звертає увагу, що, на відміну від лексичних омонімів, фразеологічні омоніми досліджені мало. В дослідженні автора фразеологічним міжмовним омонімам присвячено цілий розділ, у якому детально аналізується проблема термінології щодо визначення власне поняття міжмовної омонімії взагалі та міжмовної фразеологічної омонімії зокрема. Варто зауважити, що мовознавець однозначно приписує авторство терміну «*міжмовна омонімія*» відомому українському поету та перекладачу Максиму Рильському [75, с. 61] та у своїх дослідженнях, незважаючи на значну кількість термінів для означення поняття, послуговується двома: «*міжмовна омонімія*» та «*фальшиві друзі перекладача*» («*homonim międzyjęzykowy*» і «*falszywy przyjaciel tłumacza*») [75, с. 62].

В. Сосновський визначає «*фальшивих приятелів перекладача*» у випадку фразеології як звороти, наближені на формальному рівні (наприклад, з погляду на кількість компонентів і подібність звучання), проте відмінні за значенням в цілому [75, с. 63]. Тут науковець на прикладі фразеологізму «*альфа і омега*» у польській, українській та болгарській мовах («*Podobieństwo formalne jest wyraźne: trzy składniki o podobnym brzmieniu i podobnej etymologii. Na poziomie semantycznym różnica jest jednak znacząca. W języku polskim jednostki tej używa się w znaczeniu: 'o kimś, kto wie wszystko i uważany jest za autorytet', w języku bułgarskim: 'o czymś, co jest najważniejszą i najistotniejszą częścią czegoś', natomiast w ukraińskim: 'wtedy, gdy coś jest początkiem i końcem czegoś' lub 'o czymś, co jest najważniejszą i najistotniejszą częścią czegoś'*» [75, с. 63]) звертає нашу увагу на те, що не можна керуватись лише формальною подібністю чи спільністю походження, бо не можна розглядати їх у відриві від національної культури, яка розвиває нові значення окремих одиниць. Крім того, у дослідженні подано двадцять чотири міжмовні фразеологічні омоніми польської, української та болгарської мов з розподілом на дві групи: абсолютні (сімнадцять одиниць, з них вісім – польсько-українські міжмовні фразеологічні омоніми: *brac / wziąć sobie (cos) do serca* – *брати / взяти (щось) близько до серця, na porządku dziennym* –

на порядку денному, (*wyglądać*) (*jak*) *zmokła kura* – (як) мокра курка, *suszyć* (*komuś*) *głowę* – сушити голову, *bić się / uderzać się / uderzyć się w pierś / piersi* – бити себе в груди, *nawijać* (*komuś*) *takaron na uszy* – вішати (комусь) локишину (на вуха) [34], (*jak*) *kwę z nosa* – кров із носа, *owijać / owinąć / okręcać / okręcić sobie* (*kogoś*) *wokoł / koło / dookoła palca* – обвести (когось) навколо пальця, *pokazać* (*komuś*), *gdzie raki zimują* – показати, де раки зимують, *rzusać / rzucić słowa na wiatr* – кидати слова на вітер; з наведених прикладів лише два знаходимо в польсько-українському реєстрі міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів (*brac / wziąć sobie (cos) do serca* – брати / взяти (щось) близько до серця та *suszyć (komuś) głowę* – сушити голову) [23, с. 341–342]. Як часткові польсько-українські міжмовні фразеологічні омоніми наведено: *podnosić / podnieść głos* – піднімати / підняти голос, *ciężka artyleria* – важка артилерія, *mieć ciężką rękę* – мати важку руку, *biała śmierć* – біла смерть, *stawiąć / postawić (kogoś / coś) na nogi* – поставити (когось) на ноги, *wisieć w powietrzu* – висіти / повисати / повиснути в повітрі, *dawać / dać (komuś) słowo* – давати / дати (комусь) слово, *na rękę* – на руку, *błędna owca* – блудна вівця, *alfa i omega* – альфа і омега; з наведених прикладів у польсько-українському реєстрі міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів знаходимо більшість з них (*mieć ciężką rękę* – мати важку руку, *biała śmierć* – біла смерть, *wisieć w powietrzu* – висіти / повисати / повиснути в повітрі, *dawać / dać (komuś) słowo* – давати / дати (комусь) слово, *na rękę* – на руку, , *alfa i omega* – альфа і омега) [23, с. 341–342].

Виокремлення міжмовних фразеологічних омонімів, на погляд В. Сосновського, є надзвичайно складним завданням. По-перше, це пов'язано з надто малою кількістю робіт, присвячених темі, по-друге, з тим, що на відміну від лексем фраземи мають менший коефіцієнт регулярності по лінії форма-значення. А це призводить до того, що абсолютні міжмовні фразеологічні омоніми становлять значно меншу групу порівняно з лексичними омонімами. Науковець вважає, що часткових міжмовних фразеологічних омонімів значно

більше і пов'язано це з полісемією та появою нових етимологічно подібних фразем на національному ґрунті [59, с. 87–88].

Вивченням питання міжмовної омонімії займалась Л. Кіцила, роблячи акцент на теоретичних проблемах дослідження омонімії в слов'янському мовознавстві (ми проаналізували її підходи у попередньому розділі) [19, с. 160–166].

Спробу контрастивного опису значеннєвої структури деяких лексичних корелятивів іншомовного походження в українській та польській мовах зробила І. Аскерова у статті «Порівняльний аналіз семантичного обсягу деяких українсько-польських слів-відповідників іншомовного походження» [6, с. 266], проте на прикладі лише лексичного матеріалу.

Дослідженням питання з огляду на труднощі перекладу польсько-українських фразеологічних одиниць займалась А. Абузарова. Особливо цінним у праці лінгвістки «Фразеологічний елемент у перекладацькій практиці (на прикладі польської та української мов)» є те, що вона, з огляду на невелику кількість польсько-українських фразеологічних словників, дає їх вичерпний перелік [1, с. 2–4]. Науковиця стверджує, що про вільне володіння мовою може йтися лише тоді, коли мовець має не лише великий словниковий запас, а й запас фразеологічних одиниць, тому фразеологічний елемент становить значну частину перекладацької практики. [1, с. 1]. Крім того, вона акцентує увагу на тому, що у межах слов'янських мов під час перекладу легше знайти відповідники, але разом з тим, з огляду на спільні риси споріднених мов і їхнього фразеологічного фонду, виникають труднощі у диференціації одиниць, що подібні в обох мовах і часто відрізняються лише одним компонентом. Окремо А. Абузарова розглядає групу «псевдодрузів перекладача» (авт.) – «міжмовних фразеологічних омонімів з оманливою зовнішньою формою (однаковою або подібною структурою), але різним значенням», називаючи її особливо «небезпечною» [1, с. 10]. На прикладі фразеологізмів *biały kruk* – біла ворона дослідниця зауважує, що, незважаючи на подібність конотації назви кольору *biały/ білий*, тобто «рідкісний», значення фразеологізмів відрізняється: у

польській мові «рідкісний екземпляр книжки, публікації», в українській – «особа, несхожа на інших»; значення фразеологізму *błędna owca* («задумана або одурманена людина; людина, що блукає без мети») не збігається із значенням українського фразеологізму блудна вівця («людина, яка збилася з правильного життєвого шляху; людина, яка зірвала стосунки з тим середовищем, до якого раніше належала»), як це може видаватися на перший погляд та ін. [1, с. 10].

Важливим та вкрай актуальним завданням для сучасних науковців А. Абузарова вважає поповнення двомовної фразеографії та створення практичного посібника з перекладу усталених виразів.

Українсько-польська науковиця Г. Чуба у своїй статті «Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови студентами-поляками» розглядає досліджуване явище з огляду на те, що воно часто стає перешкодою в ситуації міжкультурної комунікації [45, с. 91]. Науковиця також звертає особливу увагу на проблеми, що виникають під час опанування близькоспоріднених мов, як у випадку польської та української, наголошуючи при цьому, що омоніми-фразеологізми потребують особливого підходу у вивченні, адже розходження в їхній семантиці може бути кардинальним. «Серед польських та українських стійких словосполучень зустрічаються такі, яким властива часткова семантична симетрія, коли частина значень накладається, як у прикладі: **Важка рука** у кого. Хтось дуже сильний без особливих зусиль може боляче вдарити. *У водія була важка рука. Ciężka ręka. 1= важка рука. Ojciec miał ciężką rękę. 2.* Сувора диктаторська влада. *General sprawował władzę ciężką ręką. 3.* Відсутність вправності у чомусь. *W filmie wyczuwa się ciężką rękę reżysera* [23, с. 308], а також такі, значення яких цілком відміне: **Вовчі ягоди** – (Daphne L.) Чагарникова рослина з отруйними ягодами, що використовується для виготовлення ліків; польс. *wawrzynek. Wilcze jagody* – (Atropa belladonna). Трав'яниста отруйна рослина родини пасльонових; белладонна [23, с. 311]; **Гризти землю**. Докладати всіх зусиль, робити все можливе. Футболісти гризли землю, щоб перемогти. Політик має гризти землю, щоб виправдати довіру виборців. *Gryźć ziemię*, розм. Бути мертвим, лежати в могилі. *Większość jego*

rówieśników już dawno gryzie ziemia [23, с. 312]; **Дати дуба**, зневажл. 1. Померти або загинути. *Дід дав дуба, а вона вийшла заміж вдруге*. 2. Припинити своє існування. Популярний сайт несподівано дав дуба. **Dać dęba**, заст. Втекти. *Chłopak dał dęba* [23, с. 312]; **Золота ручка**, рідко. Злодійка. *Кажуть, що вона золота ручка*. **Złota rączka**. Хтось кмітливий, спритний у роботі; той, хто вміє все зробити, відремонтувати, золоті руки. *Pan Tadeusz to złota rączka. Wszystko potrafi zreperować* [23, с. 312]; **З серцем**. Сердито, з гнівом, зі злістю. *Іди сюди мерщій, - - з серцем кинув вихователь. Що тобі не до вподоби? – з серцем спитав офіцер*. **Z sercem**. Сумлінно, добросовісно, ретельно, охоче. *Ksiądz podszedł do sprawy z sercem. Wykonywać z sercem swoją pracę* [23, с. 314–315] та ін. У такій непростій ситуації мовознавиця вбачає головну мету викладача у тому, щоб розбудити «семантичну пильність» студентів, виробити у них навички критичного ставлення до «мовних подібностей» [45, с. 94–95].

Дослідження М. Беднаж, на які досить часто посилаються мовознавці, зокрема В. Сосновський, аналізують явище міжмовної омонімії на синхронному і почасти діахронічному зрізах у словотвірному, етимологічному та лексико-семантичному плані [10, с. 9]. Дослідниця запропонувала такі лексико-семантичні типи польсько-українських омонімічних одиниць (в розрядах іменників та прикметників):

1) повні гомогенні міжмовні омоніми – це, як правило, однозначні омонімічні пари, які або повністю розійшлися у семантиці, як-то, укр. держава «апарат політичної влади у суспільстві» – польс. *dzierżawa* «оренда землі», укр. досадний «який викликає досаду» – польс. *dosadny* «міцний, виразний, енергійний», укр. рихлий «крихкий або розсипчастий» – польс. *guchły* «швидкий, ранній», укр. щит «ручний предмет старовинного військового озброєння», «щось є оплотом, прикриттям, захистом» – польс. *szczyt* «вершина гори», «найвищий ступінь»; або позначають референтні сфери і мають спільну внутрішню форму, наприклад, укр. живність «свійські тварини, птиця» – польс. *żywność* «продовольство, харчі»; укр. диван «рід м'яких меблів» – польс. *Dywan* «килим»; укр. характерний «властивий певній особі, предмету, явищу», «притаманний, яскраво

виражений» – польс. *charakterny* «відважний», «рішучий»; укр. світлиця «чиста світла парадна кімната в будинку»; «невелика кімната у верхній частині будинку» – польс. *światlica* «клуб», «місце в школі для відпочинку після занять» та ін.;

2) часткові гомогенні омоніми, що виникають у процесі вторинної номінації, вирізняються співвідношенням та ієрархією лексико-семантичних варіантів полісемантичного слова. Дослідниця виділяє кілька типів таких омонімів, зокрема, такі, що виникли в результаті метафоричних, метонімічних та асоціативно-дериваційних перенесень: укр. туша «тіло забитої тварини», «про велике гладке тіло людини» – польс. *tusza* «огрядність», у польському слові *tchórz*, крім спільного значення з українським *тхір* «тварина», виникли некорелятивні з українським значення «боягуз, страхополох»; поруч значенням «духовий музичний інструмент продовгуватої форми», спільним для омонімічної пари труба – *trąba*, польський відповідник має ще й значення «хобот у слона»; чи гіперо-гіпонімічних відношеннях: укр. вуж «неотруйна змія середнього розміру», тоді як польс. *Wąż*, крім цього, позначає також змію взагалі та технічний гумовий шланг; укр. овід «двокрила комаха, личинки якої паразитують в організмі різних тварин» – польс. *owad* «клас – комахи» та ін. [10, с. 9–10]. Мовознавиця акцентує увагу на з'ясуванні особливостей функціонування та взаємодії споріднених мов, виявленні ступеня їх близькості у різні періоди функціонування мовних систем, що є надзвичайно важливим на наш погляд, адже мова живе, як і суспільство в цілому, розвивається, змінюється, трансформується відповідно до викликів часу існування.

Неоціненний внесок у дослідження польсько-українських фразеологічних омонімів та паронімів зробили такі науковці, як І. Кононенко та О. Співак, уклавши «Українсько-польський словник міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів» (як окремий розділ в «Українсько-польському словнику міжмовних омонімів і паронімів») [23]. У передмові до словника І. Кононенко пропонує класифікацію семантичних типів міжмовних омонімів і паронімів відповідно до характеру їх розходження в семантиці: 1) слова, які повністю розходяться за

своїм значенням (або за всіма значеннями, якщо слово полісемічне), напр., укр. чашка – пол. *czaszka'*; 2) слова, які розрізняються лише окремими лексичними значеннями (якщо хоча б одне слово пари полісемічне), напр., укр. сепарація – пол. *separacja*; 3) слова, які входять до одних лексико-семантичних або тематичних груп, але позначають різні предмети чи явища, напр., укр. мотиль – пол. *motyl*; 4) слова, що розходяться передусім за стилістичними характеристиками, пор.: укр. губа (нейтр.) – пол. *gęba* (розм.) [23, с. 6].

Важливим моментом лексикографічної праці є те, що вона побудована на сучасному лексичному матеріалі, адже автори Словника «враховували не лише лексикографічні джерела, а й факти сучасного живого мовлення, відображені в публіцистичних текстах, теле- і радіопрোগрамах, власній картотеці із записами розмовного мовлення. Широко використано також матеріали з Інтернету, які аналізувалися за допомогою пошуку окремих слів та показників частотності їхнього вживання. Такий підхід дав змогу уточнювати семантичну структуру та стилістичні характеристики слів в обох мовах» [23, с. 8]. Крім того, окремо варто наголосити, що «Українсько-польський словник міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів» – перший в лексикографічній практиці.

На наш погляд, фундаментальною є наукова праця І. Кононенко «Українська та польська мови: контрастивне дослідження» [22], у якій авторка детально проаналізувала особливості фразеологічного фонду польської та української мов, мовні картини світу українців і поляків у фразеологічному зрізі, джерела походження, явище деривації фразеологічних одиниць, склад фразеологізмів та системні відношення у фразеології, фразеологічні міжмовні омоніми і пароніми, граматичну структуру, міжмовну еквівалентність українських і польських фразеологізмів, сталі сполучення та прислів'я. У своєму дослідженні авторка звертає увагу на відмінність у трактуванні сутності міжмовної фразеологічної омонімії українськими та польськими мовознавцями: укр. «...при зовнішній подібності суттєво розходяться за своїм значенням», пол. «...еквівалентні за своїм складом одиниці типу пол. *wydrzeć z gardła* – словац. *z hrdla vytrhnút*» та дає чітке визначення, спираючись на фразеологічний матеріал

польської та української мов, – «...вважати міжмовними фразеологічними омонімами (паронімами) одиниці, які мають подібність звучання, наповненості лексичними компонентами, наближеність граматичної структури при повному або частковому розходженні семантики» [22, с. 318].

Не можемо залишити поза увагою також «Великий польсько-український фразеологічний словник з реєстром» І. Кононенко, який вийшов з друку у 2023р., включає біля п'яти тисяч вихідних польських фразеологізмів, а також їхні українські еквіваленти та є першим лексикографічним виданням польсько-української фразеології такого обсягу. У передмові авторка звертає нашу увагу, що до Словника увійшли передусім ті фразеологізми, які складають активний фонд сучасних польської та української мов. Водночас одним із завдань лексикографічного видання вважає популяризацію національних фразеологічних зворотів, тому до Словника включено також фразеологізми, що останнім часом вживаються менш частотно, проте не належать до складу архаїчних або діалектних [79, с. 9]. Значна частина як польських, так і українських фразеологізмів, представлених у Словнику, вперше стала предметом лексикографічного опрацювання.

Отже, проаналізувавши дослідження міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів українськими та польськими мовознавцями, можемо зробити висновок, що перед польськими та українськими дослідниками міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії ще багато викликів та невирішених завдань, проте поява сучасних фундаментальних досліджень з аналізованої нами проблеми (І. Кононенко та О. Співак «Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів» (2008р.) [23, с. 8], І. Кононенко «Українська та польська мови: контрастивне дослідження» (2012р.) [22], «Великий польсько-український фразеологічний словник з реєстром» (2023р.) [79, с. 9], В. Сосновський «Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej polskiej i ukraińskiej» (2021р.) [14, с. 63]), дає впевненість, що «білих плям» у явищі міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії з кожним роком ставатиме менше.

2. СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ МІЖМОВНИХ ОМОНІМІВ ТА ПАРОНІМІВ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

2. 1. Структурно-граматичні типи міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов

Дослідження домінуючих структурно-граматичних типів міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов викликає певні труднощі, оскільки існує кілька теорій щодо їх класифікації. Наприклад, польська дослідниця І. Дашинська [55] виокремлює три основні групи фразеологічних еквівалентів: 1) очевидні еквіваленти, що складаються з гомогенів, тобто компонентів зі спільним джерелом (структурно тотожні, схожі за звучанням: *ani rusz* – *ані руш*, *biała śmierć* – *біла смерть*; з різною структурою, але схожі за звучанням: (*jak*) *w dym* (*зі словом walić, iść*) – *в дим*; структурно тотожні, фонетично різні: *wyciągać nogi*, *wyciągnąć nogi* – *випрягти (випрягнути) / випрягати ноги*; з різною структурою та різним звучанням: (*ktoś ma*) *lekka ręka* – (*у когось*) *легка рука*); 2) очевидні еквіваленти, що містять один (або більше) компонентів зі спільним етимологом, а інші відносяться до різних основ, що відрізняються просодично: *aż uszy bola (puchną, rękają) od czegoś* – *аж вуха пухнуть (попухли) від чогось*; 3) очевидні еквіваленти, що складаються з компонентів, які походять від різних основ, але мають однакове або близьке значення в обох мовах. Стосовно третьої групи, ми не наводимо прикладів, тому що таких, які б відповідали цьому класу, немає серед досліджуваних нами міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мови. Крім того, викликає сумнів омонімічний статус схарактеризованих у другій та третій групі структур фразеологічних одиниць. Наведений приклад *aż uszy bola (puchną, rękają) od czegoś* – *аж вуха пухнуть (попухли) від чогось* відповідатиме структурним характеристикам другої групи лише у випадку варіативного вживання: *aż uszy bola* – *аж вуха пухнуть*; *aż uszy rękają* – *аж вуха пухнуть*.

Водночас омонімічний характер фразеологічних пар першої групи не викликає сумнівів.

Систематизацію фразеологічного матеріалу за характером структурних зв'язків фразеологічних одиниць з іншими одиницями у системі мови розробив М. Тагієв. Лінгвіст визначає фразеологічну одиницю як самостійну одиницю мови за її оточенням, що створюється на основі власне структурного зв'язку в цілому і не збігається з поняттям поширення слів-компонентів на основі їх валентних відношень. На його погляд, взята ізольовано, без оточення, фразеологічна одиниця, не може бути визначена через саму себе, через лексико-граматичні ознаки своїх компонентів. Як своєрідна мовна структура, вона об'єктивно виділяється тільки із своїм оточенням. Дієслівні фразеологічні одиниці у його класифікації подаються, наприклад, таким чином: 1) фразеологічні одиниці із однопозиційним оточенням, яке виражене окремим словом у певній граматичній формі, наприклад, *брати до серця* + кого? що? зн.в. *справу, слова* і т.ін.; 2) фразеологічні одиниці з двопозиційним оточенням, у яких структурно необхідними елементами є суб'єктне і залежне від оточення, наприклад, *що? хвороба* + *звалила з ніг* + кого? *його*; 3) фразеологічні одиниці з трипозиційним оточенням – суб'єктивним і двома залежними, наприклад, *хто? він* + *коле очі* + *кому? мені* + *чим? провинами*. Вищеназвані групи також поділяються на підгрупи: з однорідним, неоднорідним і варіантним оточенням. Безперечно, метод аналізу фразеологічних одиниць за оточенням зосереджує увагу на дослідженні структурних зв'язків, допомагає вирізнити фразеологізми на фоні інших лінгвістичних одиниць, сприяє визначенню їх семантики, але через певну складність ця класифікація не набула широкого застосування в систематизації фразеологічного матеріалу різних мов.

Л. Скрипник, визначає фразеологічну одиницю як «лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється у мові за традицією, атоматично» [33, с. 11].

Мовознавиця у своїй праці аналізує фразеологічні одиниці, ґрунтуючись на виділенні двох основних граматико-структурних класів:

1. Фразеологічні одиниці, організовані за моделлю словосполучення (рідше – речення); семантико-структурною особливістю їх є співвіднесеність із окремим словом і функціонування в ролі члена речення.

2. Фразеологічні одиниці – фрази, що мають організацію простих чи складних речень [33, с. 23].

Організовані за моделлю словосполучення фразеологічні одиниці можуть наслідувати модель сурядного (сполучникового чи безсполучникового) чи підрядного словосполучення. Серед досліджених нами міжмовних фразеологічних омонімів польської та української мови зустрічаємо декілька прикладів фразеологічних одиниць, що мають організацію простого двоскладного непоширеного речення: *oczy wychodzą (wyłażą) – (аж) очі вилазять*, *(aż) uszy bolą (puchną, pękają) – (аж) вуха пухнуть (попухли)*, *ręka (dłoń) świerzbi – (аж) руки сверблять (засвербіли)* та один приклад, що має організацію словосполучення з сурядним зв'язком: *alfa i omega – альфа і омега*, і в польській, і в українській мові може змінювати форму і виступати в реченні в усіх синтаксичних функціях іменника.

Аналіз структури міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов показав, що саме фразеологічні одиниці з організацією словосполучення з підрядним зв'язком переважають у досліджуваній нами групі. До цього структурного типу можуть належати неоднорідні за категорійними та семантичними ознаками фраземи, тому в його межах доречно виділити вужчі групи – структурні фразеологічні моделі, за якими утворено ряд стійких зворотів. Це своєрідний каркас, що забезпечує їх стійкість та відтворюваність. Серед міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов переважають двокомпонентні і трикомпонентні іменникові й дієслівні структури. Наприклад:

biała śmierć – біла смерть (ім.);

biały kruk – біла ворона (ім.);

błędna owca – блудна вівця (ім.);

brać / wziąć do serca – брати/взяти до серця (дієсл.);

ciężka ręka – важка рука (ім.);

zwalać / zwalić z nog – валити (звалювати) / звалити з ніг (дієсл.);

wypłynąć na czyste wody – випливати / виплисти на чисту воду (дієсл.);

rosnąć / urosnąć w oczach – виростати (рости) в очах (дієсл.);

wisi w powietrzu – висіти (повисати) / повиснути в повітрі (дієсл.);

nosić głowę wysoko – високо нести (тримати) голову (дієсл.);

wytrząść duszę – витрясти душу (дієсл.);

wyciągać nogi – витягти (витягнути) / витягати (витягувати) ноги (дієсл.);

wyciągnąć nogi – витягти ноги (дієсл.);

wyjscie z obiegu – вийти з обігу (дієсл.);

wyjscie na ludzi – виходити / вийти на люди (дієсл.);

oddawać / oddać cześć – віддавати / віддати честь (дієсл.);

od słowa do słowa – від слова до слова (ім.)

wilcze jagody – вовчі ягоди (ім.);

wpaść w oko – впадати / впасти в око (дієсл.);

(łatwo) wpadać w ucho, wpadać do uszu (w uszy) – впасти у вуха (дієсл.);

ostrzyć zęby – гострити зуби (дієсл.);

gryźć ziemię – гризти землю (дієсл.);

dać odsiecz – давати / дати відсіч (дієсл.);

dawać / dać słowo – давати / дати слово (дієсл.);

dać dęba – дати дуба (дієсл.);

drzeć gardło – дерти горло (дієсл.);

zachodzić w głowę – заходити / зайти в голову (дієсл.);

z godziny na godzinę – з години на годину (ім.);

z dnia na dzień – з дня на день (ім.);

schodzić / zejść z drogi – зійти з дороги (дієсл.);

iść / pojsć w odstawkę – іти / ніти у відставку (дієсл.);

zmochnąć (przemochnąć) do (suchej) nitki – змокнути (промокнути) до (останньої) нитки (дієсл.);

złota rączka – золота ручка (ім.);

kłuć w oczy – колоти очі (дієсл.);

kręcić film – крутити кіно (фільм) (дієсл.);

kręci się (zakręciło się, zawiroowało) w głowie – крутиться (вертиться) в голові (дієсл.);

łamać sobie język – ламати / поламати (собі) язика (дієсл.);

lekką ręką – легка рука (ім.);

łeb w łeb – лоб (лобом) у лоб

maślane oczy – масляні (масні) очі (ім.);

mieć ciężką rękę – мати важку руку (дієсл.);

mieć interes – мати інтерес (дієсл.);

mieć na oki – мати на оці (на очах) (дієсл.);

mieć na uwadze – мати на увазі (дієсл.);

mieć oko – мати око (дієсл.);

mieć serce – мати серце (дієсл.);

mieć stosunki – мати стосунки (дієсл.);

mieć stosunek – мати стосунок (дієсл.);

mieszkanie komunalne – комунальна квартира (ім.);

gruszki na wierzbie – на вербі груші (ім.);

na jednej nodze – на рівній (одній) нозі (ім.);

niebieski ptak – синій птах (ім.);

nie mieć serca – не мати серця (дієсл.);

nie swoim głosem – не своїм голосом (ім.);

upaść na głowę – падати / впасти на голову (дієсл.);

podnosić / podnieść głowę – підносити (піднімати, підводити) голову (дієсл.);

postawić na nogi – поставити на ноги (дієсл.);

robić, puszczać (pierskie) oko – пускати / пустити око (дієсл.);

robić za kogoś, za coś – *робити (працювати) за когось (дієсл.)*;

świecić oczami – *світити / засвітити очима (оком) (дієсл.)*;

słodka woda – *солодка вода (ім.)*;

suszyć (sobie) głowę, suszyć głowę – *сушити / висушити (собі) голову (дієсл.)*;

chodzić na palcach (paluszkach) – *ходити на пальцях (дієсл.)*;

szumi (zaszumiało) w głowie – *шуміти / зашуміти в голові (дієсл.)*;

szczyrzyć zęby – *щирити (шкірити) зуби (дієсл.)*.

I. Кононенко також зазначає, що у граматичному плані фразеологізми переважно мають структуру словосполучення з підрядним чи сурядним зв'язком компонентів, що підтверджує наш аналіз. Найчастіше міжмовні фразеологічні омоніми польської та української мов будуються навколо іменника (іменник + прикметник, іменник + іменник, граматична форма іменника з прийменником), дієслова (дієслово + іменник) чи прикметника (прикметник + іменник), рідше – навколо прислівника (прислівник + прислівник, прислівник + іменник), пор.:

– іменникові звороти:

біла смерть (іменник + прикметник) – *biała śmierć* (rzeczownik + przysłównik);

важка рука (іменник + прикметник) – *ciężka ręka* (rzeczownik + przysłównik);

вовчі ягоди (іменник + прикметник) – *wilcze jagody* (rzeczownik + przysłównik);

від слова до слова (іменник + іменник) – *od słowa do słowa* (rzeczownik + rzeczownik);

легка рука (іменник + прикметник) – *lekką ręką* (rzeczownik + przysłównik)

на вербі груші (іменник + іменник) – *gruszki na wierzbie* (rzeczownik + rzeczownik);

до душі (іменник з прийменником у формі родового відмінка) – *do duszy* (rzeczownik z przyimkiem w dopełniaczu);

від руки (іменник з прийменником у формі родового відмінка) – *od ręki* (rzeczownik z przyimkiem w dopełniaczu);

– дієслівні звороти:

брати / взяти до серця (дієслово + іменник) – *brać / wziąć do serca* (czasownik + rzeczownik);

валити (звалювати) / звалити з ніг (дієслово + іменник) – *zwalać / zwalić z nóg* (czasownik + rzeczownik);

висіти (повисати) / повиснути в повітрі (дієслово + іменник) – *wisi w powietrzu* (czasownik + rzeczownik);

виходити / вийти на люди (дієслово + іменник) – *wyjść na ludzi* (czasownik + rzeczownik);

мати серце (дієслово + іменник) – *mieć serce* (czasownik + rzeczownik);

підносити (піднімати, підводити голову) (дієслово + іменник) – *podnosić / podnieść głowę* (czasownik + rzeczownik);

ходити на пальцях (дієслово + іменник) – *chodzić na palcach (paluszkach)* (czasownik + rzeczownik);

щирити (шкірити) зуби (дієслово + іменник) – *szczyrzyć zęby* (czasownik + rzeczownik) та ін.;

– прикметникові звороти: серед досліджуваних нами міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської й української мови не виявлено

– прислівникові звороти:

раніше чи пізніше (прислівник + прислівник) – *prędzej czy później* (przysłówek + przysłówek)

ніколи в житті (прислівник + іменник) – *nigdy w życiu* (przysłówek + rzeczownik) [39, с. 2–3].

Фразеологічні міжмовні омоніми та пароніми можуть виконувати у реченні як роль головного члена, так і другорядного: «...*ale w głębi duszy brały sobie do serca to, co im powiedział*», «Чого ви, мамо, так близько берете це до серця? — підійшов до неї Роман.» (М. Стельмах) (присудок); «*Tej zimy biała śmierć znów pochłonęła kilka ofiar.*» [23, с. 308], «Вона любить шоколад, хоча й

усвідомлює, що до його складу входить *біла смерть*.» [23, с. 308] (підмет); «*To najlepiej przemawiało do duszy górala i niosło się wśród ludu na Podhalu.*» [63], «*Раз чув, як ти когось читала вголос мою повість.. — так можна читати тільки те, що до душі припадає*» (Л. Укр., III, 1952, 688) (додаток); «*Żył w miarę dostatnio.*» [23, с. 308], «*Їв та пив у міру.*» [23, с. 308] (обставина); прикладів вживання у ролі означення серед досліджуваних одиниць нами не виявлено.

Варто зауважити, що в «Українсько-польському словнику міжмовних омонімів і паронімів» [23, с. 310—325] немає прикладів прикметникових зворотів, а в праці «Українська та польська мови: контрастивне дослідження / *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne*» [22, с. 325] Ірина Кононенко наводить приклади вказаного вище підвиду зворотів як поширеного майже нарівні з іменниковими та дієслівними.

Проаналізувавши детально структурно-граматичні особливості міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської і української мов за «Українсько-польським словником міжмовних омонімів і паронімів» [23, 310–325], можемо сказати, що найбільш чисельною є група фразеологічних одиниць з організацією словосполучення з підрядним зв'язком та структурою *дієслово + іменник* (сорок вісім фразеологізмів з дев'яноста чотирьох, представлених у Словнику), другою за чисельністю є група зі структурою *іменник з прийменником у формі певного відмінка* (двадцять дев'ять фразеологізмів з дев'яноста чотирьох).

Варто також зазначити, що переважна більшість українських та польських фразеологічних омонімів співвідносні за набором лексичних компонентів та збігаються за частиномовною належністю базового слова, граматичною формою підрядних компонентів, наприклад: *зійти з дороги* (дієслово + іменник у формі родового відмінка) – *schodzić (zejść) z drogi* (*czasownik + rzeczownik w dopełniaczu*), *крутиться* (вертиться) *в голові* (дієслово + іменник у формі місцевого відмінка) – *kręci się (zakręciło się, zawirowało) w głowie* (*czasownik + rzeczownik w miejscowniku*), *з душею* (іменник з прийменником у формі орудного відмінка) – *z duszą* (*rzeczownik z przyimkiem w narzędniku*) та ін.

Отже, аналіз структури українсько-польських фразеологічних омонімів дозволяє зробити висновок, що вони структурно співвідносні, в українській і польській мовах переважають фразеологічні омоніми зі структурою *дієслово + іменник, відмінкові форми іменників з прийменниками*.

2. 2. Продуктивні для творення міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів польської та української мов групи лексем

Міжмовні фразеологічні омоніми та пароніми польської та української мов мають у більшості варіантів не лише структурно-граматичну подібність, як нами вже зазначалося вище, а й групи лексем, продуктивних для їх творення.

І. Кононенко, українсько-польська мовознавиця, вважає, що міжмовні фразеологічні омоніми та пароніми є для української та польської мов переважно питомими й утвореними у період спільнослов'янської мови. Підтвердженням їхньої давності є те, що найпродуктивнішою групою для творення фразеологічних омонімів (паронімів) польської та української мов є група лексем, пов'язаних з назвами частин тіла людини [22, с. 320].

В «Українсько-польському словнику міжмовних омонімів і паронімів» [23, с. 310–325] до складу їх переважної більшості (сорок чотири з дев'яноста чотирьох, представлених у Словнику) входять назви частин тіла людини (соматизми). Найбільш продуктивними для творення міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов виявилися лексеми «*oko, oczy*» (десять фразеологічних одиниць) [38, с. 2] :

rosnąć / urosnąć w oczach – виростати (рости) в очах;

wpaść w oko – впадати / впасти в око;

kłuć w oczy – колоти очі;

maślane oczy – масляні (масні) очі;

mieć na oku – мати на оці (на очах);

mieć oko – мати око;

na oczach – на очах;

(aż) oczy wychodzą (wyłażą) – (аж) очі вилазять;

robić, puszczać (pierskie) oko – пускати / пустити око;

świecić oczami – світити / засвітити очима;

«голова – głowa» (вісім фразеологічних одиниць):

nosić głowę wysoko – високо нести (тримати) голову;

zachodzić w głowę – заходити / зайти в голову;

z głową – з головою;

kręci się (zakręciło się, zawirowało) w głowie – крутиться (вертиться) в голові;

upaść na głowę – падати / впасти на голову;

podnosić / podnieść głowę – підносити (піднімати, підводити) голову;

suszyć (sobie) głowę, suszyć głowę – сушити / висушити (собі) голову;

szumi (zaszumiało) w głowie – шуміти / зашуміти в голові;

«рука, руки – ręka, ręce» (сім фразеологічних одиниць):

ciężka ręka – важка рука;

złota rączka – золота ручка;

lekką ręką – легка рука;

mieć ciężką rękę – мати важку руку;

na rękę – на руку;

od reki – від руки;

ręka, dłoń świerzbi kogoś – (аж) руки сверблять (засвербіли);

«серце – serce» (чотири фразеологічні одиниці):

brać / wziąć do serca – брати/взяти до серця;

z sercem – з серцем;

mieć serce – мати серце;

nie mieć serca – не мати серця;

«нога, ноги – noga, nogi» (чотири фразеологічні одиниці):

zwałać / zwalić z nog – валити (звалювати) / звалити з ніг;

wyciągać nogi – витягти (витягнути) / витягати (витягувати) ноги

wyciągnąć nogi – витягти ноги;

na jednej nodze – на рівній (одній) нозі;

postawić na nogi – поставити на ноги;

«*wucho, wucha, – ucho, uszu*», «*zubi – zęby*» (по дві фразеологічні одиниці):

(łatwo) wradać w ucho, wradać do uszu (w uszu) – впасти у вуха;

(aż) uszy bolą (puchną, pękają) – аж вуха пухнуть (попухли);

ostrzyć zęby – гострити зуби;

szczyrzyć zęby – щирити (шкірити) зуби;

та по одному фразеологізму утворено з лексемами «*łob – leb*», «*pleci – plesy*», «*język – język*», «*gorło – gardło*», «*bok – bok*», «*palce – palcy*»:

drzeć gardło – дерти горло;

łamać sobie język – ламати / поламати (собі) язика ;

łeb w łeb – лоб (лобом) у лоб;

na boku – на боці;

za plecami – за плечима;

chodzić na palcach (paluszkach) – ходити на пальцях.

До складу другої за чисельністю групи міжмовних фразеологічних омонімів (двадцять дев'ять із дев'яноста чотирьох) входять лексеми, пов'язані з побутовими ситуаціями, наприклад:

ani rusz – ані руш,

biała śmierć – біла смерть,

(jak) w dym – в дим,

od słowa do słowa – від слова до слова,

w interesach – в інтересах,

dawać/dać słowo – давати / дати слово,

wyjsć z obiegu – вийти з обігу,

wyjsć na ludzi – виходити / вийти на люди,

wytrząść duszę – витрясти душу,

oddawać / oddać cześć – віддавати / віддати честь,

dać odsiecz – давати / дати відсіч,

dawać / dać słowo – давати / дати слово,

z godziny na godzinę – з години на годину,
z dnia na dzień – з дня на день,
schodzić / zejść z drogi – зійти з дороги,
iść / pojąć w odstawkę – іти / ніти у відставку,
zmoknąć (przemoknąć) do (suchej) nitki – змокнути (промокнути) до
 (останньої) нитки,
kręcić film – крутити кіно (фільм),
mieć interes – мати інтерес,
mieć na uwadze – мати на увазі,
mieć stosunki – мати стосунки,
mieć stosunek – мати стосунок,
nie swoim głosem – не своїм голосом,
robić za kogoś, za coś – робити (працювати) за когось,
słodka woda – солодка вода та ін.

Серед аналізованої групи фразеологічних мовних одиниць, у складі яких є лексеми, пов'язані з побутовими ситуаціями, найчастіше зустрічаються лексеми «слово», «душа».

Серед міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов, проаналізованих під час дослідження, зустрічаємо й такі, до складу яких входять лексеми – назви явищ природи, тварин, рослин:

(jak) błędna owca – блудна вівця,
wyplłynąć na czyste wody – впливати / вплисти на чисту воду,
wisi w powietrzu – висіти (повисати) / повиснути в повітрі,
wilcze jagody – вовчі ягоди,
gryźć ziemię – гризти землю,
dać dęba – дати дуба,
gruszki na wierzbie – на вербі груші,
niebieski ptak – синій птах (ім.) та ін.

Оскільки значення фразеологічної одиниці створюється «не поєднанням, а сплавом кількох найменувань у єдине ціле внаслідок переосмислення

лексичних значень слів-компонентів» [9, с. 138.], то те чи інше слово може входити до складу фразеологізмів у різних значеннях або може актуалізувати різні компоненти семної структури [22, с. 308]. Проаналізувавши детально словникові статті «Українсько-польського словника міжмовних омонімів і паронімів» з міжмовними фразеологічними омонімами та паронімами польської та української мов з найбільш продуктивними для їх творення лексемами, ми виявили, що більше половини цих фразеологізмів повні омоніми, тобто цілком асиметричні не лише в плані значеннєвому, а й стилістично та (чи) експресивно. Наприклад, фразеологізм «*заходити/зайти в голову – zachodzić w głowę*» в українській мові має два значення: 1) кому. З'являтися, виникати (про думки, запитання і т.ін.), 2) втрачати здатність чітко мислити, розумно діяти; божеволіти; у польській мові – одне: 1) Замислюватися, намагатися вирішити якесь питання. В українському фразеологізмі диференційною для семи «голова» у першому значенні є «думка», у другому – «афект» (експресивно негативна конотація), а в польському – «проблема». Фразеологічний омонім «*крутиться (вертиться) в голові – kręci się (zakręciło się, zawirowało) w głowie*» хоч і має симетричну кількість значень у польській та українській мові, проте не має збігів: укр. у кого 1) Хтось ніяк не може пригадати щось (Та пісня крутиться у мене в голові відучора.); 2) Постійно, весь час виникає у свідомості, в уяві когось (Сцена прощання перед від'їздом до Польщі весь час крутиться у брата в голові.); пол. комусь 1) Паморочиться в голові («*Maxowi kręci się w głowie i zbiera mu się na wymioty*» (Max Segielski)); 2) Хтось перебуває в стані приголомшеності, відчуває розгубленість (від надміру вражень, численних турбот, справ і т.ін.) («*Wprowadzają co roku nowe przepisy, od których kręci się w głowie.*» (Jan Tomkowski)). Диференційні семи відповідно – «пам'ять», «уява», «слабкість», «стурбованість» [38, с. 3].

Крім того, під час дослідження нами було виявлено, що саме наявність полісемічних лексем у складі фразеологізму впливає на симетричність значеннєвих співвідношень у міжмовних фразеологізмах. Адже однією із причин появи міжмовних омонімів, як і омонімів узагалі вважається розпад колишньої

багатозначності слова [45, с. 91]. Як приклад наведемо лексему «око», яка, за «Великим тлумачним словником української мови» має п'ять значень: 1) Орган зору у людини, всіх хребетних та деяких безхребетних тварин; 2) Здатність бачити; зір; 3) Піклування, догляд; 4) (заст.) Одиниця ваги, що приблизно дорівнює 1,2 кг; 5) (заст.) Міра об'єму хмільних напоїв, що приблизно дорівнює 1-1,5 л, а за «Słownikiem języka polskiego» лексема має 10 значень: 1) *narząd wzroku*; 2) «*zdolność widzenia*»; 3) «*wzrok w chwili patrzenia*»; 4) «*kropla tłuszczu pływająca na powierzchni jakiegoś płynu*»; 5) «*to, co jest kształtem podobne do oka lub pełni podobną funkcję*»; 6) «*okrągła, lśniąca powierzchnia wody*»; 7) «*duże oczko – pętelka w dzianinie, sieci itp.*»; 8) «*służba obserwacyjna na dziobie statku pełniona przez marynarza w czasie złej widoczności*»; 9) «*marynarz pełniący tę służbę*»; 10) «*pętla na końcu liny, służąca m.in. do mocowania lin na omasztowaniu*».

Аналізуючи групу міжмовних фразеологічних омонімів, що утворились довкола лексеми «око», можемо зазначити, що в цих мовних одиницях переважає часткова омонімія, хоча у загальному саме фразеологізми зі словами з лексико-семантичної групи соматизмів суттєво розрізняються у слов'янських мовах, зокрема, в українській і польській [22, с. 298]. Порівняймо:

виростати (рости) в очах – rosnać w oczach (часткова омонімія, у першому значенні польський фразеологізм «*rosnać w oczach*» відрізняється своїм значенням за повної формальної подібності, а в другому – має формальні відмінності (з'являється можливий варіант вживання дієслова «*rosnać*» у формі dokonаного виду дієслова «*urosnąć*») та повну семантичну тотожність з першим значенням українського відповідника – «ставати кращим на думку когось, бути авторитетнішим для когось»);

впадати / впасти в око – wpaść w oko (часткова омонімія, у той час як український фразеологізм має два значення, то його польський «фальшивий приятель» має приблизну тотожність з другим значенням «подобатися комусь»);

колоти очі – kłuć w oczy (часткова омонімія, у першому своєму значенні польський фразеологізм за своєю семантикою приблизно тотожний українському в значенні «дратувати когось, не давати спокою, викликати осуд»);

масляні (масні) очі – maślane oczy (повна омонімія, в українському фразеологізмі одне значення, в польському – два);

мати на оці (на очах) – mieć na oku (часткова омонімія, з п'яти значень українського фразеологізму лише перше має приблизну тотожність у значенні «відкритий, доступний для огляду, спостереження, контролю і т. ін.; видний комусь»);

мати око – mieć oko (повна омонімія, жодне з двох значень українського фразеологізму не є тотожним значенню хоча б одного з трьох польського);

на очах – na oczach (часткова омонімія, в українській мові маємо справу з чотирма значеннями, а в польському – з двома, з яких перше дорівнює третьому українському (у чийсь присутності, при комусь), а друге – четвертому (за життя, за час діяльності когось));

(аж) очі вилазять – oczy wychodzą (wylażą) (повна омонімія, жодне з двох значень українського фразеологізму не є тотожним значенню польського);

Пускати / пускати око – robić, puszczać (pierskie) oko (часткова омонімія, друге значення фразеологізму польської мови має приблизно тотожне значення з єдиним значенням фразеологізму української мови «задивлятися на когось; виявляти інтерес до когось»);

світити / засвітити очима (оком) – świecić oczami (повна омонімія, в українському фразеологізмі 3 значення, навіть приблизних тотожностей не спостерігається) [38, с. 4].

У міжмовних омонімічних фраземах, пов'язаних з побутовими ситуаціями, та тими, до складу яких входять лексеми – назви явищ природи, тварин, рослин, спостерігаємо переважно часткову омонімію, що є ще одним свідченням того, що, крім спільного походження та запозичень, свою роль відіграли умови спільного проживання, адже «в традиційно двомовному середовищі української та польської шляхти формувалися і закріплювалися фразеологічні звороти, які згодом перейшли до спільного фонду української та польської мов» [37, с. 99].

На погляд багатьох науковців, встановлення походження українських та польських фразем є складним теоретичним питанням фразеології [22, с. 298]. Оскільки фразеологічні одиниці творяться в усному мовленні, то з'ясувати їх походження – завдання непросте. За своїм походженням фразеологізми, як і лексичні одиниці, поділяються на питомі й запозичені. До питомих належать вирази, що успадковані з індоєвропейської або спільнослов'янської прамов чи розвинулися на власному – українському та польському – ґрунті, а запозичені прийшли з інших мов, хоча І. Кононенко зауважує, що надзвичайно складно визначити однозначно індоєвропейське походження фразеологізму через реконструкцію на підставі порівняльно-історичного методу, адже спільність фразеологізмів у різних мовах може свідчити і про міжмовні контакти у пізніші періоди [22, с. 297].

Л. Скрипник за джерелами, що живлять фонд крилатих висловів української літературної мови, за ступенем їх поширення в інших мовах світу виділяє такі групи:

- 1) вислови найрізноманітнішого походження, що являють собою «спільний культурний фонд європейської цивілізації»;
- 2) вислови давньоруського джерела, засвоєні в основному східнослов'янськими мовами;
- 3) вислови, що виникли на власне українському національному ґрунті [Скрипник, с. 48].

До першої групи входять фразеологізми *alfa i omega* («*Wypowie na głos pięć słów: «Nie jestem **alfa i omega**».*) – *альфа і омега* («*Праця — альфа і омега Грінченкового життя, це — його найбільша втіха.*» (А. Погрібний)) [84], *błądna owca* (Frazeologizm «*błądna owca*» ma biblijne korzenie. W starotestamentowej Księdze Psalmów znajdujemy taki fragment: «*Błądź jak owca, która zginęła: szukaj swego sługi; bo nie zarozuminam o Twoich nakazach*» [63] – *блудна вівця* («*На майдані перед станцією очікували ще два «вартові» Гірняки другого покоління, яких завданням було не прозивати заблудлу вівцю з Великої України.*» (Й. Гірняк, Спомини)) [84]. До цієї ж групи віднесемо міжмовний фразеологічний омонім

niebieski ptak («*Klientela to «studenci, różnej maści artyści», «niebieskie ptaki, niepokorne dusze, wyzwolone umysły», Amerykanie, alkoholicy»*.) [63] – синій птах («Вам не здається,— обізвалася сусідка,— що тепер море як синій птах щастя.» (М. Коцюбинський)) [84] (походить від однойменної назви п'єси-казки бельгійського письменника М. Метерлінка, 1908р.). Запозиченим з античності є фразеологізм *na szczycie – на щиті*, і хоч запозичення цього типу не розходяться семантикою, у цьому випадку ми бачимо випадок повної омонімії: у польській мові два значення: 1) на вершині чогось, на вищому рівні; 2) зі словом *spotkanie, konferencja*. На найвищому рівні (про саміт); в українській – одне: 1) повернутися переможцем [23, с. 319].

Нами вже було зазначено вище, що міжмовні фразеологічні омоніми польської та української мов є переважно питомими, семантична відмінність стала наслідком різного переосмислення двома народами явищ природи та побутових ситуацій, наприклад, *wyplynać na czyste wody* (вийти зі скрутного становища, подолати труднощі) – впливати / вплисти на чисту воду (розкриватися, ставати відомим); *rosnąć w oczach; rosnąć / urosnąć w oczach* (1. Дуже швидко рости; розвиватися, будуватися. 2.1. = 1 укр. Ставати кращим на думку когось; бути авторитетнішим для когось. 2.2. Здаватися більшим) – виростати / рости в очах (1. Ставати кращим на думку когось; бути авторитетнішим для когось. 2. Поставати перед кимось, уявлятися комусь) та ін. [23, с. 319]. Переважна більшість фразеологічних одиниць, що стали міжмовними омонімами та паронімами, давнього походження, проте набір компонентів деяких виразів, їхня семантика свідчать про виникнення в епоху утворення літературних мов, а часом – у сучасний період, наприклад, *w odstawce* – у відставці, *oddawać / oddać cześć* – віддавати / віддати честь, *biała śmierć* – білі смерть, *kręcić film* – крутити кіно (фільм) та ін. [22, с. 321].

Отже, аналіз міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов з огляду на те, які саме групи лексем продуктивні для їх творення дозволяє зробити висновок, що найбільш продуктивними є лексеми-

соматизми та лексеми, пов'язані з назвами побутових ситуацій, а за походженням вони у переважаючій більшості – питомі.

2. 3. Типи формальних розбіжностей між міжмовними фразеологічними омонімами та паронімами польської та української мов

Фразеологічні звороти – це такі мовленнєві одиниці, що не створюються у процесі мовлення, а відтворюються як готові формули. При цьому вони мають постійний основний склад, а також варіанти, які полягають у заміненні певних компонентів [79, с. 9]. Міжмовні фразеологічні омоніми та пароніми також мають тенденцію до оновлення компонентного складу, до урізноманітнення морфологічного оформлення і синтаксичної організації. Тобто форми фразеологічних одиниць можуть видозмінюватися, причому і в польській, і в українській мовах, наприклад, фразеологізми *zwalać / zwalić z nog* – *валити (звалювати) / звалити з ніг* вживаються у формі, де стрижневе слово – дієслово – вживається у формі недоконаного виду та доконаного, причому, і в польській, і в українській мові за частотністю вживання переважає варіант, у якому вживається дієслово недоконаного виду («*Spróbujmy znaleźć coś, o czym słyszeliśmy, że zwala z nóg, fascynuje, porywa w inny świat, pozwala zapomnieć o wszystkim*».[63], «Дедалі туга за рідним краєм все дужче **валила** Павла з ніг, наче отой страшний голод у морі» (В. Кучер) [84]); *brać / wziąć do serca* – *брати/взяти до серця* («...*że to wszystko tylko dla zabawy, ale w głębi duszy brały sobie do serca to, co im powiedział.*» [63], «Чого ви, мамо, так **близько берете це до серця?** — підійшов до неї Роман.» (М. Стельмах) [86] та ін.

В «Українсько-польському словнику міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів» [23, с. 308–323] видові пари подані через скісну риску і, на відміну від «Великого польсько-українського фразеологічного словника з реєстром» [79, с. 16] видові одиниці українських дієслів не відповідають черговості вихідних дієслів польських, а першим подається дієслово у видовій формі, з якою фразеологізм вживається частіше:

wyciągać nogi – витягти (витагнути) / **витагати** (витагувати) ноги;

wyjsć na ludzi – виходити / **вийти** на люди;

wpaść w oko – впадати / **впасти** в око;

wyplłynąć na czyste wody – впливати / **вплисти** на чисту воду;

dać odsiecz – давати / **дати** відсіч і т.ін.

Під час проведення дослідження ми звернули також увагу на те, що варіанти дієслівних фразеологічних омонімів та паронімів за видовою формою дієслова часто несиметричні. Порівняймо: польському фразеологізму *wyjsć na ludzi* (дієслово доконаного виду) відповідає український фразеологізм, що має два варіанти: *виходити на люди* / *вийти на люди* (цікавим є той момент, що польський фразеологізм з дієсловом «*wychodzić*» – *wychodzić między ludzi, do ludzi* за семантикою дорівнює українському *виходити на люди* / *вийти на люди*), *wyplłynąć na czyste wody* – *впливати на чисту воду* / *вплисти на чисту воду* (один варіант польського, два – українського), *wisi w powietrzu* – *висіти в повітрі*, *повисати в повітрі*, *повиснути в повітрі* (один варіант польського, два – українського), *schodzić z drogi, zejść z drogi* – *зійти з дороги* (два варіанти польського та один – українського), *dać odsiecz* – *давати відсіч*, *дати відсіч* (один варіант польського та два – українського), *zachodzić w głowę* – *заходити в голову*, *зайти в голову* (один варіант польського та два – українського), *świecić oczami* – *світити очима (оком)*, *zaswiecić oczami (оком)* (один варіант польського та два – українського) та ін. У фразеологічних одиницях дієслівного типу варіативність спостерігаємо також у випадках вживання дієслів-синонімів: *kręci się (zakręciło się w głowie, zawirowało w głowie) w głowie* – *крутиться в голові, (вертиться) в голові*, *szczyrzyć zęby* – *щирити зуби, шкірити зуби*.

Варіативність у фразеологізмах досліджуваної групи спостерігається також на рівні підрядних компонентів у вираженні форми (однина-множина):

(łatwo) wpaść w ucho, wpaść do uszu (w uszy) – *впасти у вуха*;

mieć na oku – *мати на оці (на очах)*;

świecić oczami – *світити / засвітити очима (оком)*;

у випадку вживання синонімічних підрядних одиниць (у нашому прикладі іменників):

kręcić film – *крутити кіно (фільм)*;

у випадку вживання різних семантично прикметників на означення однакового іменника у складі фразеологізму:

z moknąć (przemoknąć) do (suchej) nitki – *змокнути (промокнути) до (останньої) нитки (дієсл.)*;

na jednej nodze – *на рівній (одній) нозі*;

за появи стилістично забарвленого підрядного іменника (зменшувально-пестливий іменник – *paluszkach*):

chodźć na palcach (paluszkach) – *ходити на пальцях*;

вживання різних відмінкових форм у стрижневому слові іменникового фразеологізму в одній з мов, у нашому прикладі – в українському фразеологізмі іменник «лоб» може бути вжитий у називному та орудному відмінках однини:

leb w leb – *лоб (лобом) у лоб*.

Крім того, варіативність може проявлятися на рівні дотримання норм милозвучності, як от: *w miarę* – *в (у) міру*, *w naturze* – *в (у) натурі*, *z dnia na dzień* – *з (зо) дня на день*, та у випадку вживання синонімічних прийменників (*na śmierć* – *на (у) смерть*).

Розбіжність у керуванні спостерігаємо у фразеологізмах *kłuć w oczy* – *колоти очі* (у польському фразеологізмі дієслово *kłuć* вимагає форми знахідного відмінка – *biernika* від іменника *oczy* у поєднанні з прийменником *w* та обов'язково – додатка у формі знахідного відмінка (кого? когось), в українському – знахідного відмінка без прийменника: «*Biednych kłuje w oczy sąsiadujące z nimi bogactwo.*» (Max Segielski: *Oko świata : od Konstantynopola do Stambułu*, 2009) [63], «Не доглянута хата коле всім очі, кожне думає: а чому ця господа обдертими стінами чорніє.» (Є. Гуцало) [84]), *lekką ręką* – *легка рука* (польський фразеологізм вживається у формі орудного відмінка однини, а український може бути у формі будь-якого відмінка однини: «*W dawnych dobrych czasach, kiedy na wyspie rezydował Hemingway, a w hawańskich barach i kasynach lekką*

ręka trwoniono miliony... (Jan Gać: *W ojczyźnie Majów*, 2007) [63], «Про її легку руку ходили вже легенди, і хворі хотіли оперуватися тільки в неї» (П. Панч) [84]).

Отже, можемо зробити висновок, що форми міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов можуть бути виражені за допомогою різних варіантів, які виникають внаслідок наявності форми доконаного і недоконаного виду дієслова у тій самій фраземі, у випадках вживання дієслів-синонімів у якості стрижневого слова, синонімічних підрядних компонентів; на рівні підрядних компонентів – іменників, які можуть мати форму однини і множини; коли стрижневе слово – іменник може бути виражений різними відмінковими формами; на рівні дотримання норм милозвучності і т. ін. Усі варіанти фразеологічних міжмовних омонімів та паронімів польської та української мов співіснують у мовній системі як утверджені традицією різновиди, що зазнали формальних змін, зберігши своє значення.

2.4. Типи семантичних розбіжностей між міжмовними фразеологічними омонімами та паронімами польської та української мов

У нашому дослідженні міжмовна фразеологічна омонімія та паронімія розглядається як порівняльна категорія, у якій міжмовні фразеологічні омоніми та пароніми виражають відношення двох фразеологізмів з еквівалентною формою (майже ідентичним чи подібним звучанням) і нееквівалентним змістом [72]. Маємо на увазі омонімічні пари, утворені випадковим збігом та історично зумовлені міжмовні фразеологічні паралелі, до яких відносимо і міжмовні пароніми, тобто фразеологізми з частковою зовнішньою подібністю при повному чи частковому розходженні у значенні. Аналізуючи матеріал у плані зумовленості розходження фразеологічних омонімів та паронімів у семантиці, ми прийшли до висновку, що воно зумовлене загальним змістом фразеологізмів, а не значенням окремих компонентів. Підтвердження цьому знаходимо в І. Кононенко: «Складними щодо вживання для носіїв української та польської мов є також міжмовні омоніми-фразеологізми, розходження в семантиці яких

зумовлене не значенням окремих компонентів, а їхнім загальним змістом, напр.: *z dnia na dzień – z dnia na dzień.*» [23, с. 7]. Проте варто зауважити, що серед досліджуваних нами міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов ми зустрічаємо випадки, коли один компонент може впливати на семантику фразеологізму в цілому, наприклад, у фразеологізмі (*łatwo*) *wpadać w ucho* компонент *łatwo* створює нове значення «щось легко, швидко запам'ятати», а у фразеологізмі *wpadać do uszu (w uszy) komuś* варіативність відмінкових форм родового та знахідного відмінка множини підрядного іменника теж створює нове значення, абсолютно не співвідносне зі значенням того ж самого українського фразеологізму *впасти у вуха*. В результаті ми отримуємо дві пари абсолютних фразеологічних міжмовних омонімів (паронімів).

За ступенем еквівалентності (граматичною структурою фразеологізму та її лексичним наповненням) І. Кононенко виділяє чотири типи співвідношень між фраземами польської та української мов [23, с. 332–334]:

- 1) українській фразеологічній одиниці відповідає формально і лексично ідентичний польський зворот;
- 2) українські та польські фразеологізми можуть розрізнятися частиною лексико-граматичного складу, наприклад: *na jednej nodze – na równej (одній) nodzi*, де заміна лексеми *одній* на *рівній* відбувається при збереженні подібної граматичної структури;
- 3) українська та польська фразеологічні одиниці можуть розходитися за лексико-граматичною структурою, образним характером вислову, але мати еквівалентну семантику (синонімія);
- 4) частина українських і польських фразеологізмів, що не мають відповідника в іншій мові.

Аналіз фразеологічних одиниць показує, що з погляду на багатоконпонентність та метафоричність кореляція мова – культура у них помітна ще більше, ніж на рівні лексичному. Проте у випадку лексем, як і фразеологізмів семантичний рівень пов'язаний з мовною картиною світу, що

функціонує у тому чи іншому суспільстві. Наприклад: *wychodzić / wyjść z obiegu* – *виходити / вийти з обігу* (польський фразеологізм має два значення: 1. Переставати вживатися. 2. розм. Ставати менш важливим, популярним (перев. про людей), український – одне: 1. Переставати вживатися (про вид грошей) [23, с. 7]).

В. Сосновський, аналізуючи фразеографічний матеріал «Українсько-польського словника міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів» [23, с. 309–323] виділяє абсолютні міжмовні фразеологічні омоніми (відрізняються у всіх значеннях) та часткові (мають одне (з багатьох) спільне значення [75, с. 68]. Погоджуючись із визначенням абсолютних міжмовних фразеологічних омонімів, дозволимо собі не погодитись із визначенням часткових, адже уже у другій статті Словника знаходимо приклад фразеологізму, в якому є два спільні (приблизно подібні) значення: *ani rusz* – *ani ruш* перше значення польського фразеологізму відповідає п'ятому значенню українського (без чогось не варто щось робити; нічого не вийде) та приблизно подібні друге значення польського та четверте значення українського (зовсім, нітрохи, абсолютно).

Оскільки наша робота базується на дослідженні міжмовної фразеологічної омонімії й паронімії польської та української мов, то вважаємо за доцільне порівняти фразеологічні одиниці в плані симетричності – несиметричності (абсолютна (повна) та часткова (неповна)) значень за допомогою таблиць.

Абсолютні (повні, симетричні) міжмовні фразеологічні омоніми польської та української мов, тобто ті, які відрізняються у всіх значеннях.

Таблиця 1

Польські фразеологізми	Українські фразеологізми
<i>Alfa i omega</i>	<i>Альфа і омега</i>
-	<i>книжн.</i> Початок і кінець чогось.
-	

<p>Незаперечний авторитет в якійсь ділянці, чудовий знавець чогось, найважливіша особа.</p>	<p>Головне в чомусь, основа, зміст, сутність чогось.</p> <p>-</p>
<p><i>(Jak) w dym</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Без вагання, сміливо.</p>	<p><i>В дим</i></p> <p><i>зневажл.</i> Дуже сильно, до безтями переважно зі словом п'яний .</p> <p>Повністю, абсолютно, до краю.</p> <p>-</p>
<p><i>Wypłynąć na czyste wody</i></p> <p>-</p> <p>Вийти зі скрутного становища, подолати труднощі.</p>	<p><i>Випливати / виплисти на чисту воду</i></p> <p>Розкриватися, ставати відомим.</p> <p>-</p>
<p><i>Rosnąć w oczach</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Дуже швидко рости, розвиватися.</p>	<p><i>Виростати (рости) в очах</i></p> <p>Ставати кращим на думку когось; бути авторитетнішим для когось.</p> <p>Поставати перед кимось, уявлятися комусь.</p> <p>-</p>
<p><i>Wisi w powietrzu</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Наближається неухильно; збирається на щось; щось має статися.</p>	<p><i>Висіти (повисати) / повиснути в повітрі</i></p> <p><i>тільки</i> висіти. Перебувати в невизначеному, непевному становищі.</p> <p>Залишитися без підтримки, не знайти відповіді, співчуття.</p> <p>Залишитися нерозв'язаним, нез'ясованим, нездійсненим.</p> <p>-</p>

<p>Wyciągać nogi</p> <p>-</p> <p>Наддавати ходи, іти швидше.</p>	<p>Витягти (витагнути) / витягати (витагувати) ноги</p> <p><i>фам.</i> Померти (про людину); здохнути (про тварину).</p> <p>-</p>
<p><i>Wychodzić / wyjść z obiegu</i></p> <p>-</p> <p>Переставати вживатися.</p> <p><i>розм.</i> Ставати менш важливим, популярним (переважно про людей).</p>	<p><i>Виходити / вийти з обігу</i></p> <p>Переставати вживатися (про вид грошей).</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p>Wyjść na ludzi</p> <p>-</p> <p>Стати порядною людиною; докладаючи зусиль, здобути освіту, домогтися певного суспільного становища; вийти в людию.</p>	<p>Виходити / вийти на люди</p> <p>Вийти в людське середовище, уникаючи самотності.</p> <p>-</p>
<p><i>Od ręki</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p><i>розм.</i> Негайно, без зволікання.</p>	<p><i>Від руки</i></p> <p><i>зі сл.</i> писати. Ручним способом.</p> <p><i>кого, чиєї, зі сл.</i> загинути, померти.</p> <p>Вказує на особу, яка заподіяла комусь смерть.</p> <p>-</p>
<p><i>Od słowa do słowa</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Поступово в ході розмови, дискусії; СЛОВО ЗА СЛОВОМ.</p>	<p><i>Від слова до слова</i></p> <p>Все підряд, нічого не пропускаючи, від початку до кінця.</p> <p>Дослівно, без змін.</p> <p>-</p>

<p><i>W interesach</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>В ділових справах (зі словами wyjazd, wyjeżdżać, jeździć тощо).</p>	<p><i>В інтересах</i></p> <p>чийх, кого. На користь когось.</p> <p>чого. З метою, для, заради чогось.</p> <p>-</p>
<p><i>W naturze</i></p> <p>-</p> <p>Товарами, продуктами і т.ін. як платіжним засобом замість грошей.</p>	<p><i>В натурі</i></p> <p>сленг. Ясно, безперечно, очевидно.</p> <p>-</p>
<p><i>Wilcze jagody (Atropa belladonna)</i></p> <p>-</p> <p>Трав'яниста рослина родини пасльонових; беладона.</p>	<p><i>Вовчі ягоди (Daphne L.)</i></p> <p>Чагарникова рослина, що використовується для виготовлення ліків; пол.: wawrzynek.</p> <p>-</p>
<p><i>(Łatwo) wpadać w ucho</i></p> <p>-</p> <p>Щось легко, швидко запам'ятати.</p>	<p><i>Впасти у вуха</i></p> <p>Почути про щось; стати відомим комусь.</p> <p>-</p>
<p><i>Wpadać do uszu (w uszy) komuś</i></p> <p>-</p> <p>Щось випадково стає відоме комусь.</p>	<p><i>Впасти у вуха</i></p> <p>Почути про щось; стати відомим комусь.</p> <p>-</p>
<p><i>Gryźć ziemię</i></p> <p>-</p> <p>розм. Бути мертвим, лежати в могилі.</p>	<p><i>Гризти землю</i></p> <p>Докладати всіх зусиль, робити все можливе.</p> <p>-</p>
<p><i>Dać odsiecz</i></p>	<p><i>Давати / дати відсіч</i></p>

- - Прийти на допомогу.	Рішуче протидіяти комусь, чомусь. Рішуче відмовляти комусь у залицянні. -
<i>Dać dęba</i> - - заст. Втекти.	<i>Дати дуба</i> зневажл. Загинути, померти. Припинити своє існування. -
<i>Do duszy</i> - - прост.евф. Не таке, як слід, нікчемне, нікудишне.	<i>До душі</i> Подобатися. Відповідний чиїмсь уподобанням. -
<i>Do rzeczy</i> - - Ближче до справи.	<i>До речі</i> У потрібний момент, вчасно, до ладу. Потрібний, своєчасний. -
<i>Za plecami</i> - - - В таємниці від когось. Поза очі.	<i>За плечима</i> у кого, за чиїми і без додатка. У минулому. у кого, за чиїми і без додатка. У доробку. Зовсім поруч. - -
<i>Zachodzić w głowę</i> - -	<i>Заходити / зайти в голову</i> кому. З'являтися, виникати (про думки, запитання і т. ін.). Втрачати здатність чітко мислити, розумно діяти; божеволіти.

Замислюватися, намагатися вирішити якесь питання, проблему.	-
<p><i>Z boku</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Праворуч чи ліворуч; неподалік, обіч; на деякій відстані; збоку, осторонь.</p>	<p><i>З боку</i></p> <p>Чий, кого; пол. <i>ze strony</i></p> <p>Від кого, від чого; пол. <i>ze strony</i>.</p> <p>З погляду кого, залежно від розуміння кого, відносно чогось.</p> <p>-</p>
<p><i>Z wiatrem</i></p> <p>-</p> <p>Згідно з напрямком вітру; за вітром.</p>	<p><i>З вітром</i></p> <p>На великій швидкості.</p> <p>-</p>
<p><i>Z godziny na godzinę</i></p> <p>-</p> <p>Раптово, несподівано.</p> <p>З кожною годиною.</p>	<p><i>З години на годину</i></p> <p>У найближчий час.</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p><i>Z dnia na dzień</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Поступово; з кожним днем.</p> <p>Раптово, швидко.</p>	<p><i>З (зо) дня на день</i></p> <p>Постійно, весь час.</p> <p>Скоро, в найкоротші строки, в найближчий час.</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p><i>Z duszą</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p>	<p><i>З душею</i></p> <p>Чуйний, доброзичливий, задушевний.</p> <p>Який вкладає душу в те, що робить, діє з сумлінністю, ретельністю, самовіддачею.</p> <p><i>заст.зі сл.</i> погубити, знищити, зісти і т. ін. Повністю, до кінця.</p> <p>-</p>

<p>Про щось, у створення, обладнання чого хтось вклав душу; неповторний, неординарний.</p>	
<p><i>Złota rączka</i> - Хтось кмітливий, спритний у роботі; той, хто вміє все зробити, відремонтувати; золоті руки.</p>	<p><i>Золота ручка</i> <i>рідко.</i> Злодійка. - -</p>
<p><i>Z sercem</i> - Сумлінно, добросовісно, ретельно; охоче.</p>	<p><i>З серцем</i> Сердито, зі злістю. - -</p>
<p><i>Iść / pójść w odstawkę</i> - <i>розм.</i> Потрапляти в немилість, усуватися з чогось. Переставати бути потрібним, важливим, переставати вживатися, виконуватися; припинятися.</p>	<p><i>Іти / ніти у відставку</i> Звільнитися зі служби. - -</p>
<p><i>Krećć film</i> - Знімати кіно.</p>	<p><i>Крутити кіно (фільм)</i> Демонструвати фільм. - -</p>
<p><i>Krećć się (zakreććilo się, zawirowało) w głowie</i> - - Паморочиться в голові.</p>	<p><i>Крутиться (вертиться) в голові</i> Хтось ніяк не може пригадати щось. Постійно, весь час виникає у свідомості, в уяві когось. - -</p>

<p>Хтось перебуває в стані приголомшеності, відчуває розгубленість (від надміру вражень, численних турбот, справ і т. ін.)</p>	
<p><i>Lekka ręka</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Нерозсудливо (про розтрачування чогось, переважно грошей); не задумуючись, легко.</p> <p>Робити щось легко, без зусилля.</p>	<p><i>Легка рука</i></p> <p>Про того, кому все легко дається; вправність, умілість, висока професійна майстерність.</p> <p>Про того, хто приносить успіх усякій справі, будь-якому починанню.</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p><i>Łeb w łeb</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>Рівно, разом із суперником (перев. під час спортивних змагань).</p>	<p><i>Лоб (лобом) в лоб</i></p> <p>перев. з дієсл. Дуже близько один біля одного; віч-на-віч.</p> <p>Безпосередньо, впритул.</p> <p>-</p>
<p><i>Maślane oczy</i></p> <p>-</p> <p>Потьмарений, позбавлений певного виразу погляд.</p> <p>Сповнений бездумного захоплення погляд.</p>	<p><i>Масляні (масні) очі</i></p> <p>Які виражають хтивість; хтиві.</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p><i>Mieć oko</i></p> <p>-</p> <p>-</p>	<p><i>Мати око</i></p> <p>перев. на що, до чого. Бути здатним до чогось, уміти робити щось.</p>

<p>Мати добрий зір.</p> <p>Бути спостережливим.</p> <p><i>na kogoś, na coś.</i> Спостерігати, стежити за кимось, чимось; постійно, пильно дивитися на когось, щось; не спускати ока, мати на оці.</p>	<p>Приглядатися до чогось, зацікавлюватися чимсь.</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p><i>Mieć stosunek</i></p> <p>-</p> <p>Мати ставлення, ставитися.</p>	<p><i>Мати стосунок</i></p> <p><i>рідко.</i> Мати причетність, відношення до чогось, зв'язок з чимось.</p> <p>-</p>
<p><i>Na boku</i></p> <p>-</p> <p>Потайки від когось.</p> <p><i>перев. зі словом zarabiać, dorabiać.</i></p> <p>Мати додаткову працю; підробляти, нерідко нелегально.</p> <p><i>зі словом pozostawać.</i> Не цікавитися чимось, уникати чогось, стояти осторонь.</p> <p><i>зі словом pozostawać.</i> Залишатися поза увагою.</p>	<p><i>На боці</i></p> <p><i>чисму, кого, перев. зі словом бути.</i></p> <p>Підтримувати когось у чомусь, поділяти чиїсь думки, дії.</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p>
<p><i>Na koni!</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>По конях!</p>	<p><i>На коня</i></p> <p><i>перев. зі словом випити.</i> За добру, щасливу дорогу.</p> <p>На завершення.</p> <p>-</p>
<p><i>Na jednej nodze</i></p>	<p><i>На рівній (одній) нозі</i></p>

<p>-</p> <p>Щодуху, мерщій.</p>	<p>зі словом триматися, розмовляти і т. ін.</p> <p>Як рівний з рівним.</p> <p>-</p>
<p><i>Na hura</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>розм. Поспіхом, не розмірковуючи.</p>	<p><i>На ура</i></p> <p>зі словом брати, братися і т. ін. Без підготовки, з надією на випадковий успіх.</p> <p>зі словом іти, піти. З великим успіхом, дуже добре.</p> <p>-</p>
<p><i>(Jeszcze) na chodzie</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>розм., фам. Про літню особу, яка зберігає добру фізичну форму.</p>	<p><i>На ходу, на ході</i></p> <p>Не відриваючись від якоїсь справи, якогось діла, одночасно з ними; попутно; під час руху.</p> <p>Зразу, дуже швидко і без особливих зусиль.</p> <p>В дії або готовий до дії.</p> <p>-</p>
<p><i>Na czasie</i></p> <p>-</p> <p>-</p> <p><i>ktoś, coś.</i> Про когось, хто намагається бути модним, іти в ногу з часом; про щось модне.</p>	<p><i>На часі</i></p> <p>Потрібний у певний момент; вчасний.</p> <p>Важливий для певного часу; який відповідає найважливішим потребам сучасності.</p> <p>-</p>
<p><i>Na szczycie</i></p> <p>-</p>	<p><i>На щиті</i></p> <p>перев. зі словом повертатися.</p> <p>Повернутися переможеним.</p>

<p>На вершині чогось, на вищому рівні. зі <i>словами</i> spotkanie, konferencja. На найвищому рівні (про саміт).</p>	<p>- -</p>
<p><i>Nie mieć serca</i> - - Не мати рішучості; про когось, чие сумління не дозволяє щось зробити, в кого рука не піднімається.</p>	<p><i>Не мати серця</i> Бути жорстоким, непорядним і т. ін. до кого, чого. Не ображатися на когось; бути байдужим до когось, чогось. -</p>
<p><i>Nie swoim głosem</i> - Голосом, зміненим від сильних переживань, стресу.</p>	<p><i>Не своїм голосом</i> Дуже голосно, надривно. -</p>
<p><i>Oczy wychodzą (wyłażą)</i> - - Про когось, хто виявляє велике здивування, дуже вражений чимось.</p>	<p><i>(Аж) очі вилазять</i> кому, у кого і без додатка, фам. Про когось, хто надривається, через силу робить щось, кому дуже важко. Про когось, кому стає погано, неприємно від чогось. -</p>
<p><i>Upaść na głowę</i> - <i>простор.</i> Збожеволіти, з'їхати з глузду.</p>	<p><i>Падати / впасти на голову</i> кому, у кого і без додатка. Несподівано з'являтися, виникати в когось внаслідок тяжких обставин (про труднощі, випробування і т.ін.). -</p>
<p><i>Po godzinach</i></p>	<p><i>По годинах</i></p>

- - - Після роботи.	У визначену годину. Кожної години, щогодини. За годинним розрахунком. -
<i>Świecić oczami</i> - - - <i>za kogoś, za coś.</i> Витлумачувати, роз'яснювати, виправдовувати чийось негідну поведінку, вчинки; соромитися за когось, щось.	<i>Світити / засвітити очима</i> <i>на когось, до чогось і без додатка.</i> Пильно дивитися на когось. Виявляти поглядом якесь почуття (радості, гніву, роздратування і т. ін.). Не мати чим освітлювати приміщення. -
<i>Słodka woda</i> - Прісна вода.	<i>Солодка вода</i> <i>розм.</i> Безалкогольний напій; ситро, лимонад. -
<i>W odstawce</i> - <i>розм.</i> Позбавлений колишньої ролі, можливості розвиватися. Про щось занежаяне, не вживане, чому перестали приділяти увагу	<i>У відставці</i> Звільнений зі служби. - -
<i>Szumi (zaszumiało) w głowie</i> - Бути напідпитку.	<i>Шуміти / зашуміти в голові</i> Відчувати запаморочення, гул у вухах. -
<i>Szczerzyć zęby</i> -	<i>Щирити (шкірити) зуби</i> <i>зневажл.</i> <i>до кого і без додатка.</i> Сміятися.

-	Робити грізний вигляд.
-	Злісно накидатися на когось, щось, чинити опір комусь, чомусь; виступати проти когось, чогось.
do kogoś, ірон. Усміхатися грайливо, кокетливо.	-

Часткові (неповні, асиметричні) міжмовні фразеологічні омоніми польської та української мов, тобто ті, які відрізняються у деяких значеннях.

Таблиця 2

Польські фразеологізми	Українські фразеологізми
<p><i>Ani rusz</i></p> <p>1=5. Без чогось не варто щось робити; нічого не вийде.</p> <p>2~4. <i>poшир.</i> Зовсім, нітрохи, абсолютно.</p>	<p><i>Ані руш</i></p> <p>Ні на крок.</p> <p>Не можна зрушити з місця когось, щось. Не можна примусити когось щось зробити; стояти на своєму.</p> <p><i>рідко, з дісл.</i> Зовсім, нітрохи, абсолютно.</p> <p>Без чогось не варто щось робити; нічого не вийде.</p>
<p><i>Biała śmierć</i></p> <p>1=3. Кокаїн.</p> <p>2~2. Цукор.</p> <p>Сніги, лавина, лід, які загрожують смертю.</p>	<p><i>Біла смерть</i></p> <p>Сіль.</p> <p>Цукор.</p> <p>Кокаїн.</p> <p>-</p>
<p><i>Brać / wziąć do serca</i></p> <p>1~2. Ставитися до чогось з інтересом, надаючи йому великого значення.</p>	<p><i>Брати / взяти до серця</i></p> <p>Болісно сприймати, переживати щось.</p> <p>Ставитися до чогось з інтересом, надаючи йому великого значення.</p>

<p><i>Cieężka ręka</i></p> <p>1=1. Хтось дуже сильний, без особливих зусиль може боляче вдарити.</p> <p>Суворя, диктаторська влада.</p>	<p><i>Важка рука</i></p> <p>Хтось дуже сильний, без особливих зусиль може боляче вдарити.</p> <p>-</p>
<p><i>Zwalać / zwalić z nog</i></p> <p>Перекидати когось.</p> <p>2=1. Змушувати когось лягти, впасти (від хвороби, втоми і т.ін.).</p> <p>Справляти велике враження, приголомшувати, вражати або захоплювати.</p>	<p><i>Валити (звалювати) / звалити з ніг</i></p> <p>Змушувати когось лягти, впасти (від хвороби, втоми і т.ін.).</p> <p>Призводити до великого виснаження, хвороби; змучувати когось.</p>
<p><i>Rosnąć / urosnąć w oczach</i></p> <p>1=1. Ставати кращим на думку когось; бути авторитетнішим для когось.</p> <p>Здаватися більшим.</p>	<p><i>Виростати (рости) в очах</i></p> <p>Ставати кращим на думку когось; бути авторитетнішим для когось.</p> <p>Поставати перед кимось, уявлятися комусь.</p>
<p><i>Nosić głowę wysoko</i></p> <p>1~1. Поводитися гордо, впевнено, з почуттям власної гідності.</p> <p>Бути зарозумілим, чванливим, впевненим у собі, ставитися зверхньо до інших.</p>	<p><i>Високо нести (тримати) голову</i></p> <p>Поводитися гордо, впевнено, з почуттям власної гідності.</p>
<p><i>Wytrząść duszę</i></p> <p>Вбити.</p> <p>2=1. Будь-якими засобами (переважно погрозами, суворими вимогами) домогтися чогось від когось;</p>	<p><i>Витрясти душу</i></p> <p>Будь-якими засобами (переважно погрозами, суворими вимогами) домогтися чогось від когось;</p>

<p>уживається як погроза побити, покарати когось.</p> <p>3=2. Укraj виснажити, вимучити когось.</p>	<p>уживається як погроза побити, покарати когось.</p> <p>Укraj виснажити, вимучити когось.</p>
<p><i>Wyciągnąć nogi</i></p> <p>1~2. розм. Померти (про людину); здохнути (про тварину).</p>	<p><i>Витягти (витягнути) / витягати (витягувати) ноги</i></p> <p><i>фам.</i> Померти (про людину); здохнути (про тварину).</p>
<p><i>Oddawać / oddać cześć</i></p> <p>1=2. Виразити повагу до когось.</p>	<p><i>Віддавати / віддати честь</i></p> <p><i>військ.</i> Вітаючи когось, прикладати руку до військового головного убору.</p> <p>Виразити повагу до когось.</p>
<p><i>W miarę</i></p> <p>Порівняно.</p> <p>2=3. Відповідно до чогось, залежно від чогось.</p>	<p><i>В міру</i></p> <p>Стільки, скільки треба, достатньо.</p> <p>Так, як треба; нормально, добре, гаразд.</p> <p>Відповідно до чогось, залежно від чогось.</p>
<p><i>Wpaść w oko</i></p> <p>1=2. Подобатися комусь.</p>	<p><i>Впадати / впасти в око</i></p> <p>Помічати, бачити, звертати увагу на когось чи на щось; привертати чинюсь увагу; вирізнятися серед когось, чогось.</p> <p><i>перев.док., кому.</i> Подобатися комусь.</p>
<p><i>(Aż) uszy bolać (puchną, pękają)</i></p> <p>1~2. Хтось вже не може щось довше слухати.</p>	<p><i>(Аж) вуха пухнуть (попухли)</i></p> <p><i>із констр.</i> хочеться курити. Дуже нестерпно.</p> <p>Хтось вже не може щось довше слухати.</p>
<p><i>Ostrzyć zęby</i></p>	<p><i>Гострити зуби</i></p>

<p>2~2. Поступитися комусь у чомусь.</p>	<p>Поступитися комусь у чомусь. Зійти з життєвого шляху.</p>
<p><i>Zmoknąć (przemoknąć) do (suchej) nitki</i> 1=1. Стати мокрим, промоклим, пропотілим і т. ін. наскрізь, повністю, зовсім.</p>	<p><i>Змокнути (промокнути) до (останньої) нитки</i> Стати мокрим, промоклим, пропотілим і т. ін. наскрізь, повністю, зовсім. <i>перев. зі сл. обібрати, обдерти, обідрати, пограбувати, пропити і т.ін.</i> Пограбувати до нитки.</p>
<p><i>Kłuć w oczy</i> Викликати заздрощі, незадоволення. 2~2. Дратувати когось, не давати спокою. Різати очі (про світло, сяйво, блиск чогось).</p>	<p><i>Колоти очі</i> В'їдливо дорікати, докоряти комусь чимось. Дратувати когось, не давати спокою.</p>
<p><i>Łatać sobie język</i> 1=1. З трудом вимовляти незрозумілі або нерозбірливо написані слова, фрази; погано говорити іноземною мовою.</p>	<p><i>Ламати / поламати (собі) язика</i> З трудом вимовляти незрозумілі або нерозбірливо написані слова, фрази; погано говорити іноземною мовою. Навмисно неправильно вимовляти слова. <i>чим і без додатка, ірон.</i> Вивчати іноземну мову.</p>
<p><i>Mieć ciężką rękę</i> Не мати здібностей до чогось. 2=1. Мати велику силу удару, боляче, сильно бити.</p>	<p><i>Мати важку руку</i> Мати велику силу удару, боляче, сильно бити.</p>
<p><i>Mieć interes</i> 1~1. Бути зацікавленим у чомусь.</p>	<p><i>Мати інтерес</i> у чому. Бути зацікавленим у чомусь.</p>

<i>do kogoś</i> . Мати якусь справу.	<i>do czego</i> . Цікавитися чимось.
<p><i>Mieć na oki</i></p> <p>1~1. Спостерігати, стежити за кимось, чимось; постійно бачити когось, щось, зважати на когось, щось.</p> <p>Пов'язувати з кимось, чимось свої плани.</p>	<p><i>Мати на оці (на очах)</i></p> <p><i>кого, що</i>. Спостерігати, стежити за кимось, чимось; постійно бачити когось, щось, зважати на когось, щось.</p> <p><i>кого, що</i>. Думати про когось, щось, не згадуючи в розмові, не висловлюючись прямо; мати на увазі (в 1 знач.), мати на думці.</p> <p><i>кого, рідко що</i>. Виявляти інтерес, приглядатися до когось, чогось.</p> <p><i>що, рідко</i>. Надіятися, сподіватися на щось; чекати чогось.</p> <p><i>з інф. рідко</i>. Збиратися, виявляти намір зробити, здійснити щось; мати на увазі (в 3 знач.).</p>
<p><i>Mieć na uwadze</i></p> <p>1~2. Зважати на щось, враховувати щось.</p>	<p><i>Мати на увазі</i></p> <p><i>кого, що</i>. Думати про когось, щось, не називаючи, не згадуючи у висловлюванні; припускати в думці щось, не висловлюючись прямо; мати на оці (в 2 знач.); пол. <i>mieć na myśli</i>.</p> <p>Зважати на щось, враховувати щось.</p> <p>Хотіти, збиратися зробити, здійснити щось; мати на оці (в 5 знач.).</p> <p><i>ірон.</i> Не зважати на щось.</p>
<p><i>Mieć serce</i></p> <p>1=1. Бути чуйним, добрим, доброзичливим, порядним.</p>	<p><i>Мати серце</i></p> <p>Бути чуйним, добрим, доброзичливим, порядним.</p>

<p><i>dla kogo, czego, do kogo, czego.</i> Любити когось, щось.</p>	<p><i>na kogo, що.</i> Бути незадоволеним кимось, чимось; ображатися, гніватися, сердитися на когось.</p>
<p><i>Mieć stosunki</i> 1=1. Мати зв'язки, взаємини, які виникають між людьми в процесі спілкування; мати відносини. <i>розм.</i> Знати впливових людей, мати знайомства.</p>	<p><i>Мати стосунки</i> Мати зв'язки, взаємини, які виникають між людьми в процесі спілкування; мати відносини.</p>
<p><i>Gruszki na wierzbie</i> 1~2. <i>зі сл.</i> обіцяти. Щось нездійсненне, нереальне.</p>	<p><i>На вербі груші</i> <i>жарт.</i> <i>зі сл.</i> наговорити, набалакати і т.ін. Нісенітниця, дурниця. <i>зі сл.</i> обіцяти. Щось нездійсненне, нереальне.</p>
<p><i>Na dobre</i> 1~1. З перспективою здійснення чогось бажаного, заповітного. Цілком, повністю; дуже сильно, вкрай.</p>	<p><i>На добре</i> З перспективою здійснення чогось бажаного, заповітного.</p>
<p><i>Na oczach</i> 1=3. <i>перев. czyichś.</i> У чийсь присутності, при комусь. 2=4. За життя, за час діяльності когось.</p>	<p><i>На очах</i> <i>перев. зі сл.</i> бути, в кого і без додатка. Відкритий, доступний для огляду, спостереження, контролю і т. ін. <i>з дієсл.</i> Дуже швидко, помітно і т. ін. <i>перев. у кого, чийх.</i> У чийсь присутності, при комусь. <i>чийх, кого.</i> За життя, за час діяльності когось.</p>
<p><i>Na pniu</i></p>	<p><i>На пні</i></p>

<p>1=1. У нескошеному, незрізаному вигляді (про хліб, дерево, траву і т. ін.). Негайно, відразу.</p>	<p>У нескошеному, незрізаному вигляді (про хліб, дерево, траву і т. ін.).</p>
<p><i>Na rękę</i> 1~1. Бути вигідним, зручним для когось; відповідати комусь. Без податку та інших обов'язкових платежів (про зарплатню).</p>	<p><i>На руку</i> кому, для кого. Бути вигідним, зручним для когось; відповідати комусь.</p>
<p><i>Na śmierć</i> <i>zi sl. zaprasowywać się.</i> Дуже важко працювати, виснажувати себе роботою. <i>zi sl. zarijać się.</i> Впиватися, часто до неприємності. <i>zi sl. zapomnieć.</i> Цілком забути про когось, щось. 4~2. <i>zi sl. zamartwiać się, przestraszyć się.</i> Дуже, надто.</p>	<p><i>На (у) смерть</i> Так, що настала кончина, загибель. Дуже, надто.</p>
<p><i>Na chodzie</i> 1~3. В дії або готовий до дії.</p>	<p><i>На ходу, заст. На ході</i> Не відриваючись від якоїсь справи, якогось діла, одночасно з ними; попутно; під час руху. Зразу, дуже швидко і без особливих зусиль. В дії або готовий до дії.</p>
<p><i>Pod tuchą</i> З краватко-метеликом. 2=1. В нетверезому стані, напідпитку.</p>	<p><i>Під мухою</i> розм. В нетверезому стані, напідпитку.</p>
<p><i>Podnosić / podnieść głowę</i></p>	<p><i>Підносити (піднімати, підводити) голову</i></p>

<p>1~1. Починати активно, упевнено діяти.</p> <p>Піднімати бунт, повстання; брати участь у повстанні; виявляти велике незадоволення або неспокій, роздратування.</p>	<p>Починати активно, упевнено діяти.</p>
<p><i>Postawić na nogi</i></p> <p>1~3. Закласти основу для розвитку чогось; відбудувати щось.</p> <p>2=2. Виходити після хвороби, вилікувати когось; допомагати чиємусь одужанню.</p> <p>Відновити сили, поліпшити настрій.</p> <p>Мобілізувати, спонукати до дії.</p> <p>Перервати чийсь сон, примусити когось прокинутися; розбудити.</p>	<p><i>Поставити на ноги</i></p> <p>кого. Виростити, виховати і т.ін.</p> <p>кого. Виходити після хвороби, вилікувати когось; допомагати чиємусь одужанню.</p> <p>що. Закласти основу для розвитку чогось; відбудувати щось.</p> <p>кого, перев. зі сл. всіх. Спонукати до якоїсь діяльності, викликати зацікавлення чимось.</p>
<p><i>Robić, puszczać (perskie) oko do kogoś.</i></p> <p>По-змовницьки моргати.</p> <p>2~1. Задивлятися на когось; виявляти зацікавленість, інтерес до когось.</p>	<p><i>Пускати / пустити око</i></p> <p>перев. на кого, що. Задивлятися на когось; виявляти зацікавленість, інтерес до когось.</p>
<p><i>Robić za kogoś, za coś</i></p> <p>розм., ірон. Виконувати певні обов'язки, бути кимось; виконувати якесь призначення, бути придатним для чогось; правити.</p> <p>2~1. Діяти замість вказаної особи.</p>	<p><i>Робити (працювати) за когось зі знах відм.</i> Діяти замість вказаної особи.</p>
<p><i>Ręka, dłoń świerzbi kogoś</i></p> <p>1=1. Про когось, кому дуже хочеться вдарити, побити когось.</p>	<p><i>(Аж) руки сверблять (засвербіли)</i></p> <p>зі сл. вдарити. Про когось, кому дуже хочеться вдарити, побити когось.</p>

	<p><i>перев. до чого.</i> Про когось, кому дуже хочеться робити щось.</p> <p><i>до чого.</i> Про когось, кому дуже хочеться привласнити, загарбати щось.</p>
<p><i>Suszyć głowę (komuś), suszyć (sobie) głowę</i></p> <p>1=1. Напружено думати, роздумувати над чимось, шукаючи розв'язання якихось проблем; ламати собі голову. Настирливо, докучливо просити когось про щось, говорити про щось.</p>	<p><i>Сушити / висушити (собі) голову</i></p> <p>Напружено думати, роздумувати над чимось, шукаючи розв'язання якихось проблем; ламати собі голову. Невідступно з'являтися у свідомості, турбувати, хвилювати когось (про думки). Виснажувати когось, щось, ослаблювати, притуплювати здатність до чіткого мислення, ясного розуміння і т. ін.</p>
<p><i>Chodzić na palcach (paluszkach) koło kogoś.</i> Ставитися до когось делікатно, догоджати комусь.</p> <p>2=1. Дуже тихо, обережно, щоб не створювати шуму.</p>	<p><i>Ходити на пальцях</i></p> <p>Дуже тихо, обережно, щоб не створювати шуму.</p>
<p><i>Co łaska</i></p> <p>1~1. Те, що можна, щось.</p>	<p><i>Що ласка</i></p> <p><i>чия.</i></p> <p><i>перев. зі сл.</i> подати, подавати. Те, що можна, щось.</p> <p>Все, що завгодно, що хочеться.</p>
<p><i>Jak nos</i></p> <p>1~1. Смутний, насуплений, похмурий. Дуже бридкий.</p>	<p><i>Як ніч</i></p> <p>Смутний, насуплений, похмурий. <i>зі сл.</i> п'яний. Дуже, надзвичайно.</p>

Аналіз мовного матеріалу підтверджує загальновідоме правило, що чим ближчою є формальна подібність між мовами, тим частіше виступає явище фальшивих приятелів перекладача, помітне як на лексичному, так і на фразеологічному рівні. Виділення міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів – завдання непросте. Причиною цього є мала кількість праць, присвячених темі, та той факт, що, на відміну від лексем, фразеологічні звороти мають менший рівень регулярності на рівні форма – значення. Цей фактор призводить до того, що абсолютних міжмовних фразеологічних омонімів значно менше порівняно з омонімами лексичними. Набагато більше часткових, що пов'язане з багатозначністю фразеологізмів та утворенням нових значень в етимологічно подібних фраземах на національному ґрунті [75, с. 71]. У нашому дослідженні проаналізовано та порівняно 98 міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов та виділено абсолютних (повних, симетричних) 54 одиниці, часткових (неповних, асиметричних) 44 одиниці. Проте цей факт зовсім не означає, що ми хочемо заперечити думку В. Сосновського, видатного польського лінгвіста (він у своїх працях постійно посилається на дослідження І. Кононенко, чий доробок є основою нашого дослідження), а означає лише те, що в полі зору нашої праці була вибірка словникових статей з Українсько-польського словника міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів [23, с. 309–323], тобто обмежена кількість фразем, що не дозволяє нам зробити висновок про переважаючу більшість повної чи часткової міжмовної фразеологічної омонімії і паронімії польської та української мов.

Виходячи з викладеного вище, можемо зробити висновок, що розходження фразеологічних омонімів та паронімів у семантиці зумовлене загальним змістом фразеологізмів, а не значенням окремих компонентів.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами нашого дослідження, ми прийшли до висновку, що хоч міжмовна омонімія як явище є активним об'єктом вивчення ще з кінця XVIII ст., проте активізація інтересу до вивчення питання міжмовної фразеологічної омонімії почалась значно пізніше та пов'язана передусім зі зростанням потреби у вивченні іноземних мов, у перекладах наукових робіт та творів художньої літератури. Відповідно закономірним є те, що предметом досліджень мовне явище стало насамперед у перекладознавців. Детально проаналізувавши всі спроби науковців систематизувати різні види «фальшивих приятелів перекладача» серед фразеологічних омонімів і паронімів, можемо зробити висновок, що в переважній своїй більшості вони мають суб'єктивний характер, адже сприйняття ідіом залежить як від компетентності мовця, так і від контексту, в якому вони зустрічаються.

Польські та українські мовознавці, які займались вивченням питання, – Д. Баттлер, З. Гросбарт, К. Воян, М. Каліш, А. Левіцкі, С. Скорупка, В. Сосновський, В. Хлебда, М. Абузарова, М. Беднаж, І. Кононенко, Л. Скрипник, О. Співак, Г. Чуба та ін. – розглядали питання у порівняльному аспекті, зосереджували увагу на типологізації міжмовних еквівалентів (контрастивна лінгвістика), розглядали труднощі у білінгвізмі та полілінгвізмі (теорія міжмовних контактів), концентрувались на міжмовній омонімії та паронімії як на одному з джерел міжмовної інтерференції, яка може призводити до помилкових аналогій (методика викладання іноземних мов), розробляли методи подолання інтерференційних помилок, що можуть виникати за умов формальної подібності одиниць мовлення при повній чи частковій семантичній розбіжності (теорія перекладу).

Явище міжмовної омонімії досліджувалось багатьма лінгвістами, проте власне міжмовна фразеологічна омонімія та паронімія польської та української мов розглядалась лише епізодично. Так, згадку про фразеологічні міжмовні омоніми зустрічаємо в публікації «Polski dowcip językowy» Д. Баттлер, у якій

авторка, зокрема, дає визначення міжмовної фразеологічної омонімії як *міжмовної зовнішньомовної омонімії*, яка передбачає існування ідентичної або майже ідентичної фонетичної чи графічної форми щонайменше у двох мовах, проте не передбачає обов'язковості омонімії у власних мовних системах. І хоча прикладів міжмовних фразеологічних омонімів небагато, проте, на думку В. Сосновського, польського мовознавця, навіть вони дають підставу вважати явище міжмовної фразеологічної омонімії цікавим та перспективним для вивчення.

Найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговують роботи В. Сосновського «*Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej polskiej i ukraińskiej*», у якій аналізується проблема термінології щодо визначення власне поняття міжмовної омонімії взагалі та міжмовної фразеологічної омонімії зокрема, І. Кононенко та О. Співака «*Українсько-польський словник міжмовних фразеологічних омонімів і паронімів*» (як окремий розділ в «*Українсько-польському словнику міжмовних омонімів і паронімів*»), І. Кононенко «*Українська та польська мови: контрастивне дослідження*», у якій авторка дає чітке визначення, спираючись на фразеологічний матеріал польської та української мов, – «*...вважати міжмовними фразеологічними омонімами (паронімами) одиниці, які мають подібність звучання, наповненості лексичними компонентами, наближеність граматичної структури при повному або частковому розходженні семантики*», «*Великий польсько-український фразеологічний словник з реєстром*» І. Кононенко, який вийшов з друку у 2023р., який є першим лексикографічним виданням польсько-української фразеології такого обсягу.

Дослідження домінуючих структурно-граматичних типів міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов викликає певні труднощі, оскільки існує кілька теорій щодо їх класифікації. Ми проаналізували міжмовні фразеологічні омоніми та пароніми польської та української мов, ґрунтуючись на виділенні двох основних граматико-структурних класів: за моделлю словосполучення та за моделлю речення, описаною Л. Скрипник.

Аналіз структури міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов показав, що саме фразеологічні одиниці з організацією словосполучення з підрядним зв'язком переважають у досліджуваній нами групі.

І. Кононенко також зазначає, що у граматичному плані фразеологізми переважно мають структуру словосполучення з підрядним чи сурядним зв'язком компонентів, що підтверджує наш аналіз. Найчастіше міжмовні фразеологічні омоніми польської та української мов будуються навколо іменника (іменник + прикметник, іменник + іменник, граматична форма іменника з прийменником), дієслова (дієслово + іменник) чи прикметника (прикметник + іменник), рідше – навколо прислівника (прислівник + прислівник, прислівник + іменник).

Аналіз структури українсько-польських фразеологічних омонімів дозволяє зробити висновок, що вони структурно співвідносні, в українській і польській мовах переважають фразеологічні омоніми зі структурою *дієслово + іменник, відмінкові форми іменників з прийменниками*.

Дослідження міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов з огляду на те, які саме групи лексем продуктивні для їх творення дозволяє зробити висновок, що найбільш продуктивними є лексеми-соматизми та лексеми, пов'язані з назвами побутових ситуацій, а за походженням вони у переважаючій більшості – питомі.

Стосовно типів формальних розбіжностей міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов ми виявили, що вони можуть бути виражені за допомогою різних варіантів, які виникають внаслідок наявності форми доконаного і недоконаного виду дієслова у тій самій фраземі, у випадках вживання дієслів-синонімів у якості стрижневого слова, синонімічних підрядних компонентів; на рівні підрядних компонентів – іменників, які можуть мати форму однини і множини; коли стрижневе слово – іменник – може бути виражене різними відмінковими формами; на рівні дотримання норм милозвучності і т. ін. Усі варіанти фразеологічних міжмовних омонімів та паронімів польської та

української мов співіснують у мовній системі як утверджені традицією різновиди, що зазнали формальних змін, зберігши своє значення.

Порівняльний аналіз міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської та української мов показав, що розходження у їх семантиці зумовлене загальним змістом фразеологізмів, а не значенням окремих компонентів. А питання щодо переважання повної чи часткової фразеологічної омонімії (В. Сосновський стверджує, що набагато більше часткових, і це пов'язане з багатозначністю фразеологізмів та утворенням нових значень в етимологічно подібних фраземах на національному ґрунті, у нашому дослідженні виявлено більше повних) ще раз доводить, що проблема міжмовної фразеологічної омонімії та паронімії, як польської й української мов, так і міжмовної омонімії взагалі залишається невирішеною та потребує подальшого дослідження.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Абузарова М. Фразеологічний елемент у перекладацькій практиці (на прикладі польської та української мов). *Kwartalnik językoznawczy*. Warszawa, 2016. С. 10–15.
2. Авксентьев Л.Г., Ужченко В.Д. Індивідуально-авторські видозміни у сфері фразеології. *Українське мовознавство*. 1979. № 18. С. 55–60.
3. Авксентьев Л.Г., Українська фразеологія. Київ : Основа, 1990. 166 с.
4. Акуленко В.В. Запитання інтернаціонального словникового складу.: – Харків, 1972. 203 с.
5. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вид-во при Харк.держ. ун-ті, 1987. 137 с.
6. Аскерова І.А. Семантичний обсяг українсько-польських лексичних корелятивів спільнослов'янського походження. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 9. Випуск 5 : збірник наукових праць. За ред. В. І. Гончарова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 293 с.
7. Бабич Н.Д. Фразеологія української мови у 2 ч.: навч. посібник. Чернівці, 1970 – 1971. Ч. 1. 63 с. Ч. 2. 90 с.
8. Білоноженко В., Фразеологічне значення [в:] Енциклопедія „Українська мова”, 710 с.
9. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С., Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів, Київ 1989.
10. Беднаж М. Польсько-українська міжмовна омонімія: автореф.дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». М. А. Беднаж; Київ. держ. лінгв. ун-т. Київ. 2000. 19 с.
11. Бобух Н. М., Антоніми та фразеологізми з семантично протилежними компонентами. *Мовознавство*, 1992, № 4. С. 62–67.
12. Булаховський Л. А., Питання походження української мови, Київ : Вид-во АН УРСР, 1956. 218 с.

13. Ващенко В. С., Фразеологізація компаративних зворотів. *Мовознавство*, 1975, № 4. С. 34–40.
14. Влчек Й. Чесько-російські омоніми – вища стадія лексичної інтерференції. *Болгарская русистика*. Софія, 1975. №5. С. 33.
15. Вінценз А., До проблеми українсько-польських мовних контактів. *Мовознавство*, 1991, № 5. С. 36-41.
16. Демська О. М., Лексична та лексико-граматична омонімія сучасної української мови: дисерт. [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Демська Оріся Мар'янівна ; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ, 1996. 643 с.
17. Дубічинський В.В., Ройтер Т., Теорія и лексикографічний опис лексичних паралелей. Монографія. Харків. Підручник НТУ «ХПІ», 2015. 147 с.
18. Карпенко Ю.А. Вступ до мовознавства. Підручник. Київ : Видавничий центр —Академія, 2006. С. 52–93.
19. Кіцила Л. Деякі теоретичні проблеми дослідження омонімії в слов'янському мовознавстві. *Проблеми слов'янознавства*. Вип. 51. Львів, 2000. С. 159–166.
20. Клименко Н. Фразеологізми – визначники часу: паралелі та відмінності в українській та новогрецькій мовах. *Українська мова*. 2014. № 2 (50). С. 19–34.
21. Кожуховська Л., Системні класифікації фразеологічних одиниць в україністиці. *Мовознавчі студії*. Вип.2: *Фразеологізм і слово у тексті і в словнику (За матеріалами Всеукр. наук. конф. на пошану 75-річчя від дня народження проф. Мар'яна Демського)*. Дрогобич, 4 – 5 лютого 2010 р. Упоряд.: К. Іваночко та ін., Дрогобич : Посвіт, 2010. Вип.2. С. 192–198.
22. Кононенко І., Українська та польська мови: контрастивне дослідження / *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne*. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012. 809 с.
23. Кононенко І., Співак О., Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів, за наук. ред. І. Кононенко. Київ : Вища школа, 2008. 348 с.

24. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство в Україні: здобутки і перспективи. *Ucrainica II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. Olomouc, 2006. С. 15–22.

25. Кочерган М. П., Основи зіставного мовознавства. Підручник. Київ : Вид. центр «Академія», 2006. 424 с.

26. Манакін В. М. Лексика української та інших слов'янських мов у зіставному вивченні. *Ucrainica II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka , literatury a kultury*. Olomouc, 2006. С. 37–44.

27. Паламарчук Л. С., Андерш Й. Ф., Стоянов І. А. Зіставне дослідження лексико-семантичних відношень у слов'янських мовах. *IX Міжнародний з'їзд славистів. Слов'янське мовознавство. Доповіді*. Київ : 1983. С 160—184.

28. Паламарчук О. Л., „Фальшиві друзі” перекладача як особливий різновид чесько-української інтерференції [в:] *Розвиток духовної культури слов'янських народів*, Київ.

29. Полюга Л. М., Омонімія і багатозначність слова. *Українська мова і література в школі*, 1985, № 7. С. 40–45.

30. Потебня О. Думка й мова (фрагменти) [в]: *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст., за ред. Марії Зубрицької*, Львів : Літопис, 1996. С. 23.

31. Прадід Ю.Ф. Структурно-граматичні типи фразеологізмів та їх різновиди. *Українське мовознавство : Вища школа*, 1989. Вип. 16. С. 28–35.

31. Рильський М., Художній переклад з однієї слов'янської мови на іншу. Київ : Вид-во Академії наук УРСР, 1958. 34 с.

32. Русанівський В. М., Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов, Київ. 1985. URL : <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002759> (дата звернення: 14.11.2024).

33. Скрипник Л. Г., Фразеологія української мови, Київ : Наук. думка, 1973. 280 с.

34. Словник фразеологізмів української мови. Укл. В. Білоноженко, та ін. Відп. ред. В. Винник. Київ : Наукова думка, 2003. 788 с.

35. Соловець Л. Фразеологізми як засіб формування культури поведінки школярів. *Початкова школа*, 2006. №6. С. 19-22.
36. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія, за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. 439 с.
37. Ткач Л., Перспективи дослідження українсько-польських взаємин у соціолінгвістичному аспекті, «*Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*», t. 17–18, Warszawa. 2004. С. 99.
38. Ткаченко О.М. Продуктивні для творення міжмовних фразеологічних омонімів та паронімів польської й української мов групи лексем. *Збірник наукових праць №16. Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Хмельницький, 2024.
39. Ткаченко О.М. Структурні типи фразеологічних омонімів польської та української мов. №15. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. Хмельницький, 2024. 399 с.
40. Турчина А.А. Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах [Текст]. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*, 2012. Вип.17. С. 121-126
41. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., Фразеологія сучасної української мови. Навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 494 с.
42. Фразеологічний словник української мови. Укл. В. Білоноженко та ін., т.1-2. Київ : Наукова думка, 1993. 980 с.
43. Фразеологічний словник української мови. В. Ужченко, Д. Ужченко. Київ : Освіта, 1998. 224 с.
44. Царук О. В., Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри. Монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 1998. 324 с.
45. Чуба Г., Міжмовна омонімія як джерело помилок при вивченні української мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної. Випуск 11*. Львів, 2015. С. 90-96.

46. Bąba S., *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*, Poznań 1989, s. 5.
47. Bednarz M. *Polsko-ukraińska homonimia językowa [Tekst]* / M. Bednarz – Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002. 113 s.
48. Bally Ch. *Traite de stylistique française. v. I. Ed. 2. Heidelberg*, 2001. p. 74–77.
49. Buttler D., *Norma, uzus i kodyfikacja w dziedzinie stałych związków wyrazowych [w:] Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej, III*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985.
50. Buttler, D., *Polski dowcip językowy*. Wydawnictwo Naukowe Semper. Warszawa, 2001. s. 155–158.
51. Buttler, D., *Słownik polskich form homonimicznych*. Wrocław : Ossolineum. 1984. 417 s.
52. Chlebda W., 1996b, *Frazeologia w reklamie i reklama we frazeologii*, w: A. M. Lewicki (red.), *Problemy Frazeologii Europejskiej*, t. 1, Warszawa : Wydawnictwo Energeia, s. 57–68.
53. Chlebda W., 2001a, *Frazeologia*, w: S. Gajda (red.), *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*, Opole : Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, s. 178–206.
54. Ehegesetz, Pancikowa M., *Zdradności polskiej a slovenskiej lexicy*. Opole, 2005. s. 7.
55. Daszczyńska I., *O pierwotnej derywacji frazeologicznej (na materiale rosyjskich i polskich frazeologizmów substantivejnych)* [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej, VI*, red. Basaja M. i Rytel D., Warszawa, S. 51– 64. ISSN 0209.
56. Dobrovolskij D., Piirainen E., *Figurative language: cross-cultural and cross-linguistic perspectives*. Amsterdam : Elsevier, 2005. 191 p.
57. Grosbart Z., *Problem mylących podobieństw międzyjęzykowych. Próba definicji i poszukiwania terminologiczne*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Folia Litteraria 9, Łódź, 1982. 12 s.
58. Hornung W., Kretschmer E., Ortman H., Wusteneck H. *Die Übersetzung*

wissenschaftlicher Literatur aus dem Russischen ins Deutsche. Lipsk, 1974. S. 85.

59. Kalisz M., O problemie polisemii i homonimii w przekładoznawstwie. Progress, 2017. S. 83–94. URL : [\https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/Progress/article/view/4635 (дата звернення: 14.11.2024)].

60. Koessler M., Derocquigny J. Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais. Conseils aux traducteurs. Paris, 1928. 235 p.

61. Kononenko I., Język ukraiński i polski: studium kontrastywne. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2023. 809 s. 62. Сологуб Н. М. Поняття «індивідуальний стиль» письменника в контексті сучасної лінгвістики. *Слов'янська філологія*. 2001. Вип. 117–118. С. 34–38.

62. Kononenko I., Wielki polsko-ukraiński słownik frazeologiczny z indeksem. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012. 732 s.

63. Korpus Języka Polskiego. URL : [\https://sjp.pwn.pl/korpus (дата звернення: 24.11.2024)].

64. Lehr-Spławiński T., Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie polskim [w:] *Rozprawy i szkice z dziejów kultury Słowian*. Warszawa, 1954. S. 138–148.

65. Lewicki A.M., Aparat pojęciowy frazeologii, w: *Studia z teorii frazeologii*, Łask 2003, 322 s.

66. Lewicki A.M., Problemy opracowania słownika frazeologicznego, w: A.M. Lewicki, A. Pajdzińska, B. Rejakowa, *Z zagadnień frazeologii*, Warszawa. 1987, s. 6.

67. Lewicki, A. M., Składnia związków frazeologicznych. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 1983(40), S. 75–83.

68. Liberek J. Innowacje frazeologiczne we powojennej fraszce polskiej. Poznań, 1998.

69. Majewska M., Homonimia i homonimy w opisie językoznawczym, Warszawa, 2002. 154 s.

70. Majewska M., Z zagadnień homonimii składniowej – wyraz w kontekście składniowym. [w:] Studia językoznawcze, red. W. Kupiszewski, Kielce–Warszawa 1998.

71. Pajdzińska A., Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata, [w:] Językowy obraz świata, red. J. Bartmiński, Lublin, S. 83-101. ISBN 83-2271355-X.

72. Sipka D., Rečnik srpsko-poljskih međujezičkih homonima i paronima = Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów Wyd. Naukowe UAM, Poznań, 1999.

73. Skorupka S., Klasyfikacja jednostek frazeologicznych i jej zastosowanie w leksykologii, [w:] Z Problemów Frazeologii Polskiej i Słowiańskiej pod. red. M. Basaj, D. Rytel. WrocławWarszawa, 1982. S. 7–16.

74. Skorupka S., Idiomatyzmy frazeologiczne w języku polskim i ich geneza [w:] Славянская фразеология, т. 3, Москва.

75. Sosnowski W., Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej polskiej i ukraińskiej. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. Warszawa, 2021. 218 s.

76. Szerszunowicz J., Frackiewicz M., Awramiuk E., Frazeologia w kształceniu językowym. Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2017. 298 s.

77. Stasińska P., Межъязыковая омонимия в русско-польском сопоставлении, Zielona Góra 1990.

78. Stasińska P., О некоторых типах семантических отношений в пределах русско-польских омонимов. II Spotkania językoznawcze. W kręgu semazjologii, leksykologii i terminologii. Materiały z Międzynarodowej Konferencji w Opolu-Szczedryku 12-13 września 1986. Opole, 1988. S. 263.

79. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami. URL: [<https://sjp.pwn.pl/oferta/haslo/Wielki-slownik-frazeologiczny-PWN-z-przyslowiami;5724366.html>] (дата звернення: 24.11.2024)].

80. Wojan K., (2004). Wstęp do analizy międzyjęzykowych homonimów leksykalnych na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego. In P. Czerwiński & H. Fontański (Eds.). Język rosyjski w konfrontacji z językami Europy w

aspekcie lingwokulturoznawczym. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 2004. S. 70–80.

81. Wojan K., Homonimia międzyjęzykowa – analiza dorobku językoznawstwa europejskiego [w:] Język trzeciego tysiąclecia III, pod red. G. Szpili. Kraków. 2005

82. Wotjak B. Phraseologismen im Lernerwörterbuch. Aspekte der Phraseologiedarstellungim “der Gruyter Wörterbuch Deutch als Fremdsprache”. In: Häcki Buchofer, A. Burger, H. Gautier, L. (Hrsg.): Phraseologiae Amor. Aspekte europäischer Phraseologie. Hohengehren, 2001. 321 p.

83. Yuri Dolgopolov A Collection Of Confusable Phrases. False ‘Friends’ and ‘Enemies’ in Idioms and Collocations. - Llumina Press, 2004. 223 p.

84. <https://goroh.pp.ua> (дата звернення: 09.10.2024).

85. <https://slovnyk.me/dict/vts> (дата звернення: 19.11.2024).

86. <https://uk.wiktionary.org/> (дата звернення: 23.11.2024).